

**БОРИС
ХРИСТОВ**

*Български и руски
църковни песнопения*

**BORIS
CHRISTOFF**

*Bulgarian and Russian
Religious Chants*

ГОЛЯМОТО ЗАВРЪЩАНЕ

Щастливите, които присъствуваха на записа в храма „Александър Невски“, наистина не бяха в състояние да степенуват своя възторг — Борис Христов ги водеше след себе си както Вергилий, към хоризонти, които са извън делничния обхват на чувствата, затова съпротивителната сила на тяхната „бдителна разсъдъчност“ беше сломена. Неговият глас ги покоряваше като разбунтувана съвест, която едновременно моли и плаши или опоектизира и разголява скритите пластове на битието и за тях беше трудно да пазят дистанцията, необходима за една безпристрастна оценка. Когато се връщаха към помощта на словото, за да обозначат посоката на интимните си мисли, те не търсеха вече погледите на „другите“ за съгласие с понятията „съвършено“ или „гениално“, а ги изричаха с истинско облекчение.

Всъщност „другите“, които можеха да резонират тази оценка, не съществуваша. Освен малцината, промъкнали се скритом, в храма бяха само онези, които опасваха пространството със звукозаписните мрежи и хористите, които следваха и повтаряха художествената логика на неговите мотиви. В приземния етаж на този храм обаче, невидими за всички, присъствуваха, събрани от много посоки, и мъдрите представители на едно хилядолетно развитие в българската култура — иконите на Националната художествена галерия. Те се бяха смълчали като съдници — колкото авторитетни, толкова и съпричастни към нашите дни — и това, което ставаше пред микрофоните с „цветни лампички“, минаваше задължително през техните емоционални полета, за да достигне до записващата лента в проверена и исторически оправдана редакция.

Какво налагаше това съгласуване? Връзката между двете помещения — „криптата“ и подкуполното пространство на храма, превърнато в концертна зала — можеше да бъде „случайна“, но преливането на вълните, които обръщаха нормалния ход на времето, за да оживят отново онова, което наричаме вековен повик на кръвта, бе повече от закономерно. Това преливане напомняше неволно за легендата, че прославеният певец на българското средновековие Иван Кукузел, наричан от своите съвременници „ангелогласният“, е получил подкрепа от една „Одигитрия“, която се намира днес във „Великата Лавра“ в Атон. В случая Борис Христов не изпълняваше репертоара на Кукузел и нямаше пред себе си „чудотворни“ реликви. Той се ползваше обаче от същите онези душевни морално-философски и пластично-ритмични структури на миналото, които са кристализирали и в изчистените форми на стилните „елеуси“, „пантакратори“ и „одигитрии“, за да превърне чрез тях силата на самопознанието и съчувствието в активен компонент на един съвременен художествен критерий. Напевите му, моделиращи плътните истини за примирението и надеждата не бяха нито схематични, нито лишени от лирични отклонения, подобни на тези, които превеждат народната песен през бариерите на вековете. Или по-точно — в случая те бяха най-малко такива, защото имаха човешка топлина, която сгрива душите, защото носеха смисъл,

A GLORIOUS HOME-COMING

The few fortunates who were present at the recordings in the Alexander Nevski Memorial Cathedral were really in no condition to rate their rapture — just like Virgil, Boris Christoff was leading them towards horizons, which were beyond the every-day range of their feelings, and that was why the resistance of their “vigilant rationality” was completely overcome. His voice subjugated them, like a rebellious conscience which simultaneously pleaded and frightened, bearing the hidden voices of life and giving them a touch of poetry, so that it was difficult for them to keep the distance necessary for an unprejudiced appraisal. When, at last they were again able to resort to speech in order to express their intimate thoughts, their glances no longer sought agreement in the others and although the use of the words *perfection* or *genius* has always required tremendous professional and moral courage, in this particular case they were spoken with genuine relief.

Actually the others, who were in a position to reach this appraisal, did not exist. Besides the very few who had slipped stealthily into the Cathedral were only those who covered the floor with sound-recording equipment, and the members of the choir, who followed and repeated the artistic logic of the singer's motifs. In the crypt of this same Cathedral, however, quite invisible, the wise representatives of a thousand-year-old development of Bulgarian culture were gathered together — the icons of the National Art Gallery. They were grave and silent, like judges, authoritative and taking part in our present-day problems, and what was taking place at the microphones with the “coloured bulbs” passed, without fail, through their emotional fields, in order to reach the tape recordings in a verified and historically justified version.

What, actually, imposed such a coordination? The link between the two premises — the crypt and the Cathedral proper, which had temporarily been transformed into a concert hall — could have been a coincidence, but the overflow of the waves, which reversed the normal course of time so that what we call the age-old call of the blood would be given life anew, was more than natural. This overflow made us instinctively remember the legend that the renowned mediaeval Bulgarian singer — Ivan Koukouzel, whom his contemporaries called *angelophonos* or the *angel-voiced*, had been helped by the “Hodegytria”, which is still to be seen at The Great Lavra on Mount Athos. In this particular case Boris Christoff did not sing Koukouzel's repertoire and did not have in front of him miraculous relics. However, he made use of the same moral, philosophical, plastic and rhythmical structures of the past which have been crystalized in the pure forms of the stylized “Eleusas”, “Pantocrators” and “Hodegytrias”, in order to transform through them the power and strength of self-knowledge and sympathy into the active component of a contemporary artistic criterion. His chants, which modelled the full-toned truths about resignation and hope, were neither schematic, nor lacking in lyrical flourishes like those, which have carried the Bulgarian folk-songs through the barriers of centuries. Or, to be more exact, — there was nothing of the kind about these chants, because they had a human warmth, which warmed spirits, because they carried a sense

който опложда и защото се разгъваха плавно, съвършено и величествено като откровения, пред които се благоговее — вероятно така, както българинът от отминалите векове е благоговеел пред „Полиелея на българката“ или пред мотиви като „Болгарският роспев“.

Работите по записа не вървяха гладко като по сценарий, но още с първите си изпълнения Борис Христов ликвидира с баналните представи за възможностите на един глас — той изгради около тези, които го слушаха невидимите кръгове на духовното чистище, за да ги облъчва последователно ту със сподадения плач на мъдрата боязън пред възмездието и неизвестността, ту със светлия възторг на успокоението пред разбраната вечност и безбрежност. Неговият красив глас, раздвижен от някаква митическа енергия, водеше властно със своята широка певческа линия, така както плавният цетовъ и линеен ритъм на иконата води из плановете на мистичното пространство, уплътняваше уверено и низините и свободните височини, така както златният варах уплътнява представата за небесното сияние, успокояваше чувствата със своето кръгло фразирание, така както успокояват затворените линии от старите иконографски схеми и после отново тласкаше в неочаквани посоки със своята необикновена психологизация на кулминационните моменти. При тези сложни преходи присъстващите виждаха около себе си сияния, които не помръкват, усещаха обаяния, които не повяхват, долавяха призиви, на които не може да не се вярва — заедно с радостта от съвършенството, в тях проникваше оптимизмът на живота.

Наистина, някои от песните, които се записваха, бяха „авторизирани“ от композитори, считани за наши непосредствени предшественици или съвременници (Добри Христов, П. Динев, Николаев — Струмски, Кочетов, В. Зиновиев). Други от тях носеха следите на намеса, извършена във връзка със самия запис. Всички

that was fruitful, developing fluently, perfectly and majestically, like revelations, at sight of which one stands in awe — probably in the same way, as the Bulgarians in the remote past stood awe-stricken while listening to chants such as the „Polielely Na Bulgarkata“ (Lament of the Bulgarian Woman), or while hearing motifs, similar to „Bolgarski Rospev“ (Bulgarian Chant).

The recordings of these songs did not run smoothly, as if they were being made to a scenario; but at his very first interpretation Boris Christoff put aside any trite ideas about the potential resources of the human race. Around those who listened to him he wove the invisible rings of a spiritual purgatory, which suggested to them first the stifled weepings of a fear realized in the face of requital and uncertainty; then the bright exaltation of relief at the idea of the eternity and boundlessness of the universe, now clearly understood. His beautiful voice, stirred by a mythical energy, led on authoritatively, with its sweeping vocal line, like the fluently ornate and linear rhythm of the icon which leads us through the planes of mythical space, confidently allowing the low tones and the free heights to soar up, just as the gold foil gives body to the heavenly radiance; calming our feelings with his rounded phrasing, just as the closed lines of the ancient iconographic schemes smoothe us, to stir us and drive us in unexpected directions, with his unusual psychological grasp of climax. During these very complicated transitions, those present in the Cathedral saw around them floating radiances, which were not darkened, felt sweet fragrances which did not fade away, heard calls which they could not fail to believe, and alongside with joy at perfection, they were filled with the optimism of life.

Some of the songs recorded were indeed written by composers, who are considered as our immediate predecessors or contemporaries (Dobri Hristov, P. Dinev, Nikolaev-Stroumski, Kochetov, V. Zinoviev, etc.). Others bore traces of indifference, resulting from the recording. However, all these new and most recent interpretations, stylizations and corrections,

тези нови и най-нови интерпретации, стилизации и корекции обаче не изменяха трайната природа на могъщите нравствено-емоционални и художествени внушения, които идват от далечното минало и които днес не могат да бъдат вече „модернизирани“ без да се превърнат в нелепост. В случая се касае за морално-естетически ценности, които са формирани не само в лоното на един затворен църковен институт, но и в пределите на една история — достатъчно драматична и богата с примери на доблест, геройство и прозрения, за да има своите общочовешки и непреходни измерения. Подобно на еволюцията в другите изкуства, църковните напеви на средновековна България се развиват под влияние на специфични подбуди и народните маси нерядко ги възприемат в близък и интимен план, като непосредствен резултат от своя колективен и индивидуален естетически опит. Даже когато се разпространяват като канони, идващи от григорианското пеене, те се оцветяват неизбежно от рефлексите на местния психологически и исторически климат. Въпреки че съществуват установени литературни образци, някои от които са запазени до днес (нотните обозначения върху керамичната плочка от Преслав, музикалните ръкописи като „Битолския триод“ — XII в., „Болонския псалтир“ — XIII в., „Драгановия миней“ и пр.) интервенцията на локалните вкусове в църковното пеене се явява неизбежна и представлява логично допълнение към корекциите, които са извършени върху византийските литургични песни още при тяхното превеждане на български (толкова повече, че устните предания се явяват за времето типична форма на приемственост). Процесите в случая са съзвучни с това, което става в живописа. Решаващият дял от образите, които навлизат в българското средновековно изкуство, започват своя исторически път още в катакомбите и в кръга на сирийско-палестинските паметници, или пък слизат от страниците на по-късните агиографски съчинения, обогатени от колоритните волности на апокрифните предания. Когато се включват в духовния

did not alter the lasting nature of these powerful moral, emotional and artistic suggestions, which come to us from the remote past and can no longer be modernized today without being reduced to absurdity. Certain moral and aesthetic values were in question in this case, values not only formed in a closed ecclesiastical institute, but also within the boundaries of a rich historical past, sufficiently dramatic and abounding in examples of valour, heroism and insight to have acquired universal and intransient dimensions. Like the evolution which had taken place in all other arts, the church chants of mediaeval Bulgaria developed under the influence of specific incentives, often adopted by the masses, on a close and intimate plane, as the direct result of their collective and individual aesthetic experience. Even when they spread as canons, coming from Gregorian chanting, they were invariably tinged with the reflexes of the local psychological and historical climate. Although strictly established literary examples existed, certain of which have been preserved to this day (the annotation of musical scores on the Preslav ceramic plaque; musical MSS such as the 12th century "Bitolya Triod", the 13th century "Bologna Psalter", "Draganov's Minai" or Book of Prayers, etc.), the intervention of local tastes and views in church singing was inevitable and was a logical addition to the corrections which were introduced in the Byzantine liturgical chants, immediately after they had been translated into Bulgarian (all the more so as verbal traditions were then accepted as a typical form of continuity). In this case the processes were in harmony with what had taken place in the art of painting. Most of the images which made their way into Bulgarian mediaeval art, set out on their historical road from the catacombs and from the circle of the Syrian and Palestinian monuments, or emerged from the pages of the later hagiographical compositions, enriched by the colourful licence of apocryphal legends. Once they had become a part of the spiritual life of the Bulgarian people, however, they could not have remained only as imported galleries, and everyday practice rapidly transformed them into a focus of feelings

живот на българския народ обаче, те не остават само „вносни“ галерии, защото практиката ги превръща бързо във фокус на чувства и представи с локални проекции. Както националните светци, така и образите, които пристигат „отдалеч“, се обвързват с познатите планини, извори и селища, с народните морални ценности и с патриотичните мотиви на родната история, за да се превърнат чрез своите пластични транскрипции в значим и оригинален принос в съкровищницата на световната култура. Вероятно и в областта на песенното творчество границите между различните жанрове са били също така неустойчиви, както и в изобразителните изкуства, където народностната линия и „официалните“ възгледи се преплитат винаги органично. Не случайно толкова много от образите, събрани под купола на църквата и прославяни с нейните литургични песни, се движат свободно и в колективното творчество на масите — в стотици удивителни песни на българския народ се говори за Христос и за православните светци в жанрово-повествователен план и с фамилиарен тон. Тези преливания се усложняват и задълбочават още повече през епохата на турското иго, когато колективното и лично обращение към небесните сили се превръща все по-определено в демонстрация на общонародната сплотеност и когато цялата духовна култура, свързана с българските църкви и манастири, се явява могъщ щит срещу асимилаторските пристъпи на завоевателя. Интеграцията на представите за духовното и за реалното, социално-политическо спасение, се осъществява в широки размери и затова даже и интимните думи на молитвата получават грандиозно, историческо и монументално звучение.

Борис Христов тълкуваше тази линия с изключителна проникновеност — като сложно развитие на поривите за духовна чистота и за мащабност в чувствата и мислите, уплътнявани непрестанно от драматизма на житейските колизии и от прозренията на просветления разум. Затова логичното нарастване на напрежението в отделните мотиви бе осмислено от него така, че да завърши със символичния финал — жизнеутвърждаващото „многая лета“. Оптимизмът на този запев изпращаше вярата в добродетелите на нашия народ и в тържеството на силния човешки дух далеч в пределите на бъдещето. И сякаш, за да се слее с това бъдеще, той повери самия завършек на ехото от камбаните на „Александър Невски“.

Затова в храма, където нямаше „официално поканена“ публика, слушатели бяха и вековете от историята на голямата българска култура — Борис Христов пееше за всички, които са съпричастни към нейните величави естетически ценности. Навън за него говореха хиляди хора и техният интерес се подхранваше не само от живата и заразяваща информация на телевизията, радиото и пресата, но и от трайното обаяние на артистичното му дело и от законното чувство на гордост, че съзвездието на бележитите български таланти е обогатено и от едно подобно име. Записите бяха събитие в културния живот на страната и мнозина ги разглеждаха с основание като етап на едно ново обвързване между творческата слава на нашето време и непресъхващите извори на старото българско наследство.

Днес Борис Христов изминава пътя към сърцата на милиони хора по света не само с колосалните тиражи на своите комплектни фонозаписи и не просто чрез емисиите на могъщите радиостанции или с престижа на световните оперни театри, които считат за чест да му предложат своите сцени — неговото неотразимо обаяние като творец се крие в пълнотата на образите, които той пресъздава, и в недостижимата душевност и артистична култура, с която ги индивидуализира, за да им предаде неповторимо очарование и блясък. Когато се разглеждат върху този фон, записите в София не изменят съществено представата за неговата слава. Ако бъдат анализирани със своите „скрити“ патриотични и естетико-творчески измерения обаче, те се превръщат в първостепенен факт от неговата биография, защото чертаят нагледно едни от най-

and ideas in logical projections. Like the national saints, the images which arrived “from afar” were linked up with familiar mountains, springs and settlements, with the popular moral values and with the patriotic impulses of our history, to be transformed by means of their plastic transcriptions into a considerable and original contribution to the treasure house of world culture. Probably in the sphere of vocal composition, the limits between the different genres were also as unstable, as they were in the fine arts, where the line of folk art and official views were always organically interwoven. It was not by mere chance either, that so many of the images, preserved under the dome of the Cathedral, and glorified by its liturgical chants, also moved freely in the collective work of the masses — in literally hundreds of Bulgarian folk songs Christ and the Orthodox saints were spoken of in a genre-narrative plane and in familiar tones. These gradations became more intricate and were further intensified during the epoch of Ottoman domination, when the collective and individual appeal to the heavenly Powers had become a growing and definite demonstration of national solidarity, and when the entire spiritual culture connected with the Bulgarian churches and monasteries, was turned into a promising and reliable shield against the assimilatory assaults of the oppressors. The integration of ideas about the spiritual and worldly socio-political salvation was realized on such a large scale that even the intimate words of the prayers were given a historical and high-sounding intonation.

Boris Christoff interpreted this line with exceptional insight — as a complex and contradictory development of the impulses towards spiritual purity and the scales of reflection, continuously intensified by the drama of social clashes and by the foresight of an enlightened mind. That was why the logical growth of tension in the individual motifs was so well reinterpreted by him, arriving at the symbolic finalé — the optimistic “*Mnogaya Leta*”! The optimism of this chant accompanied the faith and virtues of our people, as well as the triumph of the strong human spirit far beyond the boundaries of the future. And as if the singer wanted to merge with that future, he assigned the final notes of the recording to the echo of the chimes of the Alexander Nevski Memorial Cathedral.

That is why, in the Cathedral, where there was no officially invited audience, the centuries of the great Bulgarian culture's history were also his listeners — Boris Christoff sang for all who were part of its impressively aesthetic values. Outside thousands of people were talking about him, and their interest in him was nurtured not only by the lively and interesting information supplied by the TV, Radio and the press, but also by the lasting spell of his work as an actor and singer, as well as by the legitimate pride that was felt because the galaxy of remarkable Bulgarian talents had been enriched by one more great name. These recordings were a great event in the cultural life of the country, and thousands of people rightly considered them a stage in a new link between the creative fame of our day and the inexhaustible sources of the old Bulgarian heritage.

Today Boris Christoff has made his way into the hearts of millions of people the world over, not only through the colossal circulation of his recordings, not simply through the broadcastings and transmissions of the powerful TV and Radio stations, and not uniquely through the prestige of the great opera theatres of the world, which consider it an honour to offer him their stages — his irresistible fascination as an artist lies in the completeness and finish of the images which he recreates, and the unattainable understanding and artistic culture with which he individualizes them, thus imparting to them an unequalled charm and brilliance. When viewed against this background, the recordings made in Sofia do not essentially change his world-wide fame. Were they to be analysed in their hidden aesthetic, patriotic and creative dimensions, however, they would become a first-rate fact in his biography, because they clearly outline some of the most interesting turns in his great career — from his début at Reggio di Calabria and his peak moments of success of the Teatro alla Scala and Covent Garden, to the starting point of his great creative plans and hopes — the old imperishable Bulgarian songs. Boris Christoff has turned to our old church chants not to retire from the line of his sensational guest per-

интересните извивки на големия му път — от дебюта му в Реджо Калабрия и върховете му в „Скала“ и „Ковънт гардън“ към изходния пункт на неговите големи творчески надежди — старата и вечно жива българска песен. Той се връща към нашите стари църковни напеви не за да се оттегля от „линията“ на своите шеметни гастроли в света, а за да ги изведе отново на нивото, което е постигнал, и за да защити мястото им в общата съкровищница на световната култура. И може би, за да потвърди, че понятието „ангелогласен“, прието някога от вековете за най-висок естетически критерий, днес успешно може да бъде заменен с не по-малко звучното „българогласен“.

Затова неговото пребиваване в София имаше смисъла на едно голямо завръщане. Той, чародеят, който дава на милиони хора по света нови опори за културно общуване и възход — обаятелните образи на „Борис Годунов“, „Крал Филип“, „Мефистофел“, „Досифей“, „Дон Кихот“, „Агамемнон“, „Мойсей“ и пр. — сега им дарява и гениалните музикални прозрения на българското минало. След като бе уплътнил тези образи едновременно и с красивия си тембър и с огромния си драматичен талант, за да осмисли чрез тях тежнението и конфликтите на цели исторически епохи, той предложи ключа за разбирането на тази епохална дейност. Предложи го както с думите, казани чрез телевизията и печата, че „всичко, което върши като човек и артист, е посветено на България“, така и със своето дълбоко вживяване в атмосферата на родното културно наследство, със своята усмивка, с красивата изповед на своите очи. За хиляди хора от страната той се превърна през тези октомврийски дни от невероятна легенда в още по-невероятно сърдечно и покоряващо човешко присъствие.

Проф. д-р Атанас Божков

formances all over the world, but to lead these chants out anew to the level which he has already attained, and to defend their place in the general treasure house of world culture. Perhaps, also, to assert that the concept *angelophonos*, accepted in the remote past as the highest aesthetic criterion, could well be replaced today by the not less sonorous attribute *Bulgaphonos*!

That is why Boris Christoff's sojourn in Sofia had the significance of a glorious home-coming! He, the magician, who has given to millions of people all the world over new foundations for cultural intercourse and advance — the fascinating images of Boris Godounov, King Philip II, Mephistopheles, Dossifey, Don Quixote, Agamemnon, Moses, etc., — now offers them the wonderful musical enlightenment of the Bulgarian past. After reviving these images, together with his beautiful timbre and great dramatic talent, he has also offered the key to a proper understanding of this epoch-making activity in order to explain through them the yearnings and conflicts of whole periods of history. He offered this key, not only through the words which he broadcast over the TV and the other news-media, when he said: "Everything I have ever done in my life was dedicated to Bulgaria", but also through the keen and profound way in which he merged into the atmosphere of our national cultural heritage, through his smile and the charming confession of his eyes. During these October days, for thousands of people all over the land, he transformed himself from an inconceivable legend into a still greater and unbelievably sincere and hearty human presence.

Prof. Dr. Atanas Bozhkov

БЪЛГАРСКИ
И РУСКИ ЦЪРКОВНИ ПЕСНОПЕНИЯ

I страна

1. ЖЕРТВА ВЕЧЕРНЯЯ
м. Чесноков
2. ТЕБЕ ПОЕМ
м. Зиновиев
3. БЛАЖЕН МУЖ
м. Кочетов
4. ХВАЛИТЕ ИМЯ ГОСПОДНЕ
м. Д.Христов
5. РАЗБОЙНИКА БЛАГОРАЗУМНАГО
м. П. Динев

II страна

1. ВЕЛИКО СЛАВОСЛОВИЕ
м. Струмски
2. БЛАЖЕН МУЖ
м. Любимов
3. НИНЕ ОТПУЩАЕШИ
м. Д.Христов
4. МНОГАЯ ЛЕТА
м. Бортнянски

BULGARIAN
AND RUSSIAN CHANTS

Side I

1. ZHERTVА VЕCHERNYAYA
m. Chesnokov
2. TEBE POEM
m. Zinoviev
3. BLAZHEN MOUZH
m. Kochetov
4. HVALITE IMYA GOSPODNE
m. D. Hristov
5. RAZBOYNIKA BLAGORAZOUMNAGO
m. P. Dinev

Side II

1. VELIKO SLAVOSLOVIE
m. Stroumski
2. BLAZHEN MOUZH
m. Lyubimov
3. NINE OTPOUSHTAESHI
m. D. Hristov
4. MNOGAYA LETA
m. Bortnyanski

Да ѿсправѣтсѧ моли́тва моѧ ѿкѡ
кади́ло предъ Тобо́у, воздѣ́аніе рѣкѣ́ моѣю
же́ртва ве́чернаѧ.

Гдѣи, воззва́хъ къ Тебѣ́, о́услы́ши мѧ,
вонми́ гласѣ́ моле́ніѧ моегѡ́, внигда́ воззва́
ти ми́ къ Тебѣ́.

„ДА ИСПРАВИТСЯ МОЛИТВА МОЯ“
(„Жертва вечерняя“)

Да възлезе молитвата ми като тамян пред Твоего лице, въздигането на ръцете ми — като вечерна жертва.

Господи, към Тебе викам: чуй ме, чуй гласа на молбата ми, когато викам към Тебе.

(Пс. 140:1–2)

DA ISPRAVITSYA MOLITVA MOYA —
ZHERTVA VECHERNYAYA (Evening Sacrifice)

Jehovah, I have called upon thee; make haste unto me: Give ear unto my voice, when I call unto thee

Let my prayer be set forth as incense before thee; The lifting up of my hands as the evening sacrifice.

(Psalms 141:1-2)

Тебѣ́ поѣмъ, Тебѣ́ благослови́мъ, Тебѣ́
благодарѣ́мъ, Гдѣи, ѿ мо́лимъ Тѣ́ са, Бже́
на́шъ.

„ТЕБЕ ПОЕМ“

Тебе възпяваме, Тебе благославяме, на Тебе благодарим, Господи, и Ти се молим, Боже наш.

TEBE POEM (We Hymn Thee, We Bless Thee)

We hymn thee, we bless thee, we are thankful to thee our Heavenly Father, and pray to thee, O, Jehovah!

Хвали́те ѿма́ Гдѣне, хвали́те, рабѣи,
Гдѣа. ѿллила́ѣа.

Блѣгослове́нъ Гдѣ ѿ Го́вна, живѣи
во Іерѡ́лимѣ. ѿллила́ѣа.

Исповѣ́дайтесѧ Гдѣви, ѿкѡ блѣгъ: ѿкѡ
въ вѣ́къ, мѡ́тъ Го́вѣ. ѿллила́ѣа.

Исповѣ́дайтесѧ Бгѣ́ небѣ́сномѣ: ѿкѡ
въ вѣ́къ, мѡ́тъ Го́вѣ. ѿллила́ѣа.

„ХВАЛИТЕ ИМЯ ГОСПОДНЕ“

Хвалете името Господне, хвалете раби Господа. Алилуия. (Пс. 134:1)
Благословен от Сион Господ, Който живее в Йерусалим! Алилуия.
Славете Господа, защото Той е благ, защото е вечна милостта Му.

Алилуия. (Пс. 135:1)

Славете Бога небесни, защото е вечна милостта Му. Алилуия.

(Пс. 135:26)

HVALITE IMYA GOSPODNE (Praise ye the name of Jehovah)

Praise ye Jehovah. Praise ye the name of Jehovah; Praise him, O ye servants of Jehovah. (Psalms 135:1)

Blessed be Jehovah out of Zion, Who dwelleth at Jerusalem. Praise ye Jehovah. (Psalms 135:21)

Oh give thanks unto Jehovah; for he is good; For his loving kindness endureth for ever. (Psalms 136:1)

Oh give thanks unto the God of heaven; For his loving kindness endureth for ever. (Psalms 136: 26)

Разбо́йника блѣгоразѡмнаго во е́диномѣ
часть ра́еви сподо́билъ е́си, Гдѣи, ѿ мене́
дре́вомъ крѣ́тнымъ просвѣ́ти ѿ спасѣ́ ма.

„РАЗБОЙНИКА БЛАГОРАЗУМНАГО“

Благоразумния разбойник в един миг си удостоил с рай, Господи: просвети и мене с кръста и ме спаси.

RAZBOYNIKA BLAGORAZOUMNAGO (The Judicious Villain)

You have accepted the judicious villain into Paradise. O, Lord: Enlighten me also with thy Cross and save my soul!

Слѡва въ вѣшнихъ Бѣхъ, и на земли
міръ, въ человѣцѣхъ благоволеніе. Хвалѣмъ
Тѣ, блѣвимъ Тѣ, кланѣемъ Ти сѣ, словослѡ-
вимъ Тѣ, благодарѣмъ Тѣ, великіа рѡди сла-
вы Твоеѣ. Гдѣи, црѣю нѣбный, Бже Оче
Вседержителю, Гдѣи Сыне еѣдинорѡдный, Іисе
Хрѣтѣ, и Сѣтѣи Дше. Гдѣи Бже, агнче Бжѣи,
Сне Очѣ, взѣмлай грѣхъ міра, помѣлуй насъ:
взѣмлай грѣхъ міра, прѣимѣи молѣтвѣ насъ:
сѣдай ѡдеснѡю Оцѣ, помѣлуй насъ. Іѣкѡ Ты
есѣи еѣдинъ сѣхъ, Ты есѣи еѣдинъ Гдѣи Іисъ
Хрѣтѡсъ, во славу Бѣа Оцѣ, ѡмѣнь.

На всѣхъ дѣнь благословляю Тѣ, и воз-
хвалю ѣма Твое во вѣки, и въ вѣкѣхъ вѣка.
Сподѡби, Гдѣи, въ дѣнь сѣи бѣзъ грѣхѡ сохра-
нитѣса намъ. Блѣгословенъ есѣи, Гдѣи, Бже
ѡтецъ нашихъ, и хвалѣно и прославлено ѣма
Твое во вѣки, ѡмѣнь.

Бѣди, Гдѣи, мѣть Твоѣа на насъ ѣѡко-
же ѡповѣхомъ на Тѣ.

Блѣгословенъ есѣи, Гдѣи, наѡчи мѣ ѡпра-
вданіемъ Твоѣмъ.

Гдѣи, прѣбѣжище бѣлъ есѣи намъ въ
рѡдѣхъ и рѡдѣхъ. Іѣзъ рѣхъ: Гдѣи, помѣлуй мѣ,
исцѣли дѡшъ мою, ѣѡкѡ согрѣшихъ Тебѣ.
Гдѣи, къ Тебѣ прѣбѣгохъ, наѡчи мѣ творѣти
волю Твою, ѣѡкѡ Ты есѣи Бѣхъ мой. Іѣкѡ
ѡу Тебѣ истѡчникъ живота, во свѣтѣ Твоѣмъ
ѡзримъ свѣтъ. Прѡбѣви мѣть Твою вѣ-
дѡщымъ Тѣ.

Сѣтѣи Бже, сѣтѣи Крѣпкѣи, сѣтѣи
Бѣзсмѣртный, помѣлуй насъ.

„ВЕЛИКО СЛАВОСЛОВИЕ“

Слава във висините Богу и на земята мир, между хората благоволение!

Хвалим Те, благославяме Те, покланяме Ти се, славословим Те, благодарим Ти, заради великата Твоя слава. Господи, Царю небесни, Боже Отче Вседържителю, Господи Сине Единородни, Иисусе Христе и Светий Душе! Господи Боже, Агнец Божий, Сине на Отца, Който вземаш върху Си греха на света, помилуй ни. Ти, Който вземаш върху Си греховете на света, приеми нашата молитва. Ти, Който седиш отдясно на Отца, помилуй ни. Защото само Ти си свят, само Ти си Господ, Иисус Христос, за слава на Бога Отца, амин.

Всеки ден ще Те благославям и ще прославям Твоето име през всички векове.

Удостои ни, Господи, през тоя ден да се запазим от грях. Благословен Си, Господи Боже на отците ни и хвално и прославено да е името Ти во-веки, амин.

Да бъде, Господи, милостта Ти над нас, според както Ти се уповаваме.

Благословен си Ти, Господи, научи ме на Твоите наредби. /3/ Господи, прибежище си бил нам от рода в род. Аз рекох: Господи, помилуй ме и изцели душата ми, защото съгреших пред Тебе. Господи, към Тебе прибягнах, научи ме да изпълнявам Твоята воля, защото Ти си мой Бог. Защото у Тебе е изворът на живота; в Твоята светлина ще видим светлина. Продължи милостта си към тия, които Те познават.

Светий Боже, светий Крепки, светий Безсмъртни, помилуй ни. Слава на Отца и Сина и Светия дух сега, и всякога и във всички векове. Амин.

VELIKO SLAVOSLOVIE (The Great Glorification)

Glory to thee, who hast shown us the light.

Glory to God in the highest and on earth peace, good will among men. We praise thee, we bless thee, we bow down before thee, we glorify thee, we give thanks to thee, because of thy great glory. O Lord, thou heavenly King, God the Father Almighty. O Lord, Thou only begotten Son, Jesus Christ, and thou Holy Spirit. O Lord God, thou Lamb of God, Son of the Father that taketh away the sin of the world, have mercy upon us; thou that taketh away the sins of the world, accept our prayer. Thou that sittest at the right hand of the Father, have mercy upon us. For thou only art Holy, thou only art the Lord, O Jesus Christ, unto the glory of God the Father. Amen.

Every day will I bless thee and I will praise thy Name for ever, yea for ever and ever.

Vouchsafe, O Lord, that this day we may be kept without sin. Blessed art thou, O Lord, the God of our fathers, and praised and glorified is Thy Name for ever. Amen.

Let thy mercy, O Lord, be upon us according as we have hoped in Thee. Blessed art thou, O Lord, teach me Thy statutes. (Thrice)

O Lord, a refuge hast thou been unto us from generation to generation. I said: Lord have mercy on me; heal my soul, for I have sinned against Thee.

O Lord, unto thee have I fled; teach me to do Thy will, for thou art my God; for with thee is the fountain of life; in Thy Light shall we see light. Extend thy mercy upon those that know Thee.

Holy God, Holy Mighty, Holy Immortal, have mercy on us. (Thrice) Glory... both now and ever... Holy Immortal have mercy on us. Holy God, Holy Mighty, Holy Immortal have mercy on us!

Glory be to the Father, the Son and the Holy Ghost, now, always and forever after.

Блѣжѣнѣзъ мѣжъ, ѣже не ѣде на совѣтѣзъ
нечестѣивѣхъ. Ѳллилѣѡѡа.

Ѳкѡ вѣстѣ Гдѣ пѣтъ прѣведныхъ, ѡ пѣтъ
нечестѣивѣхъ погѣбнетѣ. Ѳллилѣѡѡа.

Рабѣтѣ Гдѣви со стрѣхомъ, ѡ радѣйте-
са Ѳмѣ съ трѣпетомъ. Ѳллилѣѡѡа.

Воскреснѣ Гдѣи, спасѣ ма Бже мѣи.
Ѳллилѣѡѡа.

„БЛАЖЕН МУЖ“

Блажен е оня човек, който не отива в събранието на нечестивци.
Алилуия.

(Пс. 1:1)

Защото Господ знае пътя на праведните, а пътят на нечестивците
ще погине. Алилуия.

(Пс. 1:6)

Служете на Господа със страх и радвайте се пред Него в трепет.
Алилуия.

Пс. 2:11)

Стани, Господи! Спаси ме, Боже мой! Алилуия.

(Пс. 3:7)

Слава на Отца и Сина и Светия дух сега, и всякога и във всички
векове. Амин.

BLAZHEN MOUZH (Blessed is the man. . .)

Blessed is the man that walketh not in the counsel of the wicked, Nor standeth in the way of sinners, Nor sitteth in the seat of scoffers.

(Psalms 1:1)

For Jehovah knoweth the way of the righteous; But the way of the wicked shall perish.

(Psalms 1:6)

Serve Jehovah with fear, And rejoice with trembling.

(Psalms 2:11)

Arise, O Jehovah; save me, O my God; For thou hast smitten all mine enemies upon the cheek bone; Thou hast broken the teeth of the wicked.

(Psalms 3:7)

Glory be to the Father, the Son and the Holy Ghost. Now always and forever after!

Слава Ѳцѣ, ѡ Ѳнѣ, ѡ Ѳтѣмѣ
Дхѣ, ѡ нынѣ ѡ прѣснѣ, ѡ во вѣки
вѣкѡвъ, ѡминѣ.

Нынѣ ѡпѣщѣеши раба Твоего, Блѣко,
по глаголу Твоему, съ миромъ: ѡкѡ видѣста
ѡчи мѣи спасѣнѣе Твое, ѣже еси ѡугѣтѣвалъ
прѣдъ лицѣмъ всѣхъ людѣй, свѣтъ во
ѡкровѣнѣе ѡзѣкѡвъ, ѡ славу людѣй Твоихъ
Ѳлла.

„НИНЕ ОТПУЩАЕШИ“

Сега отпускаш Твоя раб, Владико, според думата Си, с'миром;
защото очите ми видяха Твоего спасение, което си приготвил пред
лицето на всички народи, — светлина за просвета на езичниците и
слава на Твоя народ Израил.

(Ев. Лука 2:29—32)

NINE OTPOUSHTAESHI (Nunc dimittis)

Now lettest thou thy servant depart, Lord, According to the word, in peace; For mine eyes have seen thy salvation, Which thou hast prepared before the face of all peoples; A light for revelation to the Gentiles, And the glory of thy people Israel.

(Luke 2:29-32)

Бѣгодѣнственное ѿ мѣрное житїе,
здравїе же ѿ спасѣнїе, ѿ во всемъ бѣгое
поспѣшенїе, подѣждь, Гдѣи, благочестївомъ
ѿ православною бѣлгарскомъ народъ, ѿ
сохранї егѡ на многаа лѣта.
Многаа лѣта.

„МНОГАЯ ЛЕТА“

Даруй, Господи, на благочестивия и православен български народ
мирен живот и благоденствие, здраве, спасение, благопреуспяване
във всичко и го запази много години.

MNOGAYA LETA

Grant, O Lord, to the pious and Orthodox Bulgarian people, a peaceful
and prosperous life, health, salvation and prosperity in all things and pre-
serve them for many and many years!

НА ФРАНКА

Любима съпруга и скъпоценна сътрудница в
усъвършенстване на моето изкуство

ПОСВЕЩАВАМ

първия, осъществен на отечествена земя, мой труд:
напеви на нашата православна църква, които тя спон-
танно обикна. Чрез тях тя проникна в една от най-
съществените душевни прояви на българския народ,
послужила му като щит против бурите, които той е
успял да преодолее през течение на вековете.

Франка Христова

TO FRANCA

My beloved wife and cherished collaborator in the perfec-
tion of my art

I DEDICATE

my first work, accomplished on my native soil – The
Chants of Our Orthodox Church, which she came to love
spontaneously and through them she penetrated into one
of the most essential manifestations of the Bulgarian peo-
ple, which has served them as a shield against the
tempests, which they succeeded in overcoming in the
course of centuries.

Frank Christoff

Старанието, което винаги полагам при провеждането на всяка инициатива в моята артистична дейност, е плод на чистия порив, който ме тласка непрестанно към осъществяване на възжеланото от мен — да успея в моето изкуство, та чрез него да съдействувам за издигането на духовния и културен уровень на родна БЪЛГАРИЯ и да допринеса, дори с малко, за постигането на всенародния вечен стремеж:

„На земи мир
в чововете благоволение...“

Спътник на тази мечта е житейският ми дълг — да оправдая своето съществуване пред настоящето и идните поколения.

Пропит от тези чувства се завърнах отново в Отечеството. Този път ми се удаде възможност да продължа творческите си стремежи и в пределите на страната, в която съм роден.

Новото начало е сложено в храма-паметник „Александър Невски“ — там, откъдето тръгнах като момче да се уча по чужбина. Сега, на родна земя, желая да свърша онова, което е минало, настояще и бъдеще в моя творчески живот и да оставя „нещо“ плодотворно за младите таланти, както и един призив към идващите, който би могъл да поддържа желанието им за проникване в културния и духовен блясък на древна България и заедно с това да ги подпомага в стремежа да водят Родина и свят към още по-благолетно бъдеще.

... и ныне
и присно
и во веки веков!“

БОРИС ХРИСТОВ

The efforts which I always put into any initiative in my artistic work is the result of a noble impulse, which constantly urges me in my great aspiration: to be successful in my art, and through it to contribute to the improvement of the spiritual and cultural level of my native land BULGARIA, and to contribute, no matter how little, to the realization of the everlasting and nationwide aspiration:

“Peace on Earth, and
Goodwill to men...”

My wordly duty — to justify my existence before present and future generations has always been a constant companion in this dream of mine! Under the sway of these feelings I returned to my country, and this time I was offered the opportunity to continue my creative aspirations in the land in which I was born.

It all began at the Alexander Nevski Memorial Cathedral — from where I set off as a young man to study abroad. Today, on my native soil, my desire is to complete what is past, present and future of my creative life and to leave ‘something’ which can be of use to the young talents, and an appeal to future ones, fostering their desire to penetrate into the cultural and spiritual brilliance of ancient Bulgaria, and at the same time to help them in their aspiration to lead their country and the world towards a happier future

“... now,
always
and forever after!”

BORIS CHRISTOFF

IMPRESSIONS BY MEMBERS OF THE CHOIR

It all began on an ordinary day of the week – Tuesday, which for the fatalists turned out to be a very successful day and for the meteorologists – an unusually warm day for the season, while for the admirers of Boris Christoff – an exceptional, long-awaited, craved for day!... October 12, 1976 – recordings of Slav church chants – a wealth which has contributed greatly towards the preservation of the Bulgarian nation and people. It was a remarkable fact that actually Boris Christoff was to sing these chants and bequeath them to the coming generations, because there does not exist

ИЗ ВПЕЧАТЛЕНИЯТА НА ХОРИСТИ, УЧАСТВУВАЛИ В ЗАПИСИТЕ

Всичко започна в един обикновен ден, вторник, за фаталистите успешен, за метеоролозите – необикновено топъл за сезона, а за почитателите на Борис Христов – изключителен, дългоочакван, мечтан!... 12 октомври, записи на църковно-славянски песнопения – едно богатство, спомогнало безкрайно за съхраняването ни като нация и народ. Изключително е това, че именно Борис Христов ще претвори тези песнопения и ще ги остави на идните поколения.

Защото няма по-голям българин от него по дух, по обаяние, по сила на таланта, посветил изцяло изкуството си на своята Родина — България...

Познавам го отдавна и ми е трудно да проумея, как може един велик артист и певец, извоювал вече правото да бъде легендарен, да запази непокътната своята скромност, така човешка, топла! Така сърдечно да общува с тези, които случаят едва ли би довел отново при него. Едно негово качество винаги ме е изумявало — мигновеното премахване на дистанцията между него и събеседниците му, което ги подтиква към откровение.

И така: „Тишина!“... „Запис!“... Запява хорът. Встъпва Борис Христов и... като че ли някакъв вълшебник с магическа сила те освобождава от необходимостта да трепваш дори, превръща те в същество, понесено сякаш на крилете на тези ангели от великолепните стенописи на храма, попаднало в непознато царство на вълшебни, нечувани звуци, където всичко отстъпва място на душевните и сърдечни трепети, за да може и атеистът да възкликне: „Господи, до каква висота може да се издигне човек в своя вечен стремеж към съвършенство!“

.....

Наблюдавах как Борис Христов осмисля и търси нещо подходящо във всяко посвещение, във всеки автограф. Той те стопля! Грабват те! И затова е, и ще бъде, не само великият Борис Христов, всепризнатият бас № 1 на света, но и човекът, който е наш и когото обичаме.

.....

Величието на този българин е може би във фанатичната преданост към пеенето, с което той гори и пали. Ето един ярък пример за младото ни певческо поколение, което е задължено да продължи певческите традиции на нашия народ.

another Bulgarian singer greater in spirit, charm and force of talent, one who has dedicated his art to his native land — Bulgaria.

I have known him for many years, but it is really hard for me to understand how such a great artist and singer, who has already acquired the right to be a legendary hero, has preserved intact his human spontaneity and spell, his human warmth and sincerity with all those who come into contact with him. He has a rare quality which I have always greatly admired, namely, to break down all barriers between himself and his interlocutors, which incites them towards frankness and sincerity.

And now: “Silence!...” “... Recording!”... The choir starts singing. Boris Christoff joins in, and... like an enchanter, possessing magical power, forces everyone to obey and follow his commands... As though taken up on the wings of the angels depicted over the exquisite murals of the Alexander Nevski Memorial Cathedral, one suddenly finds himself in an unknown realm of enchanting, unheard of sounds and voices, in which one’s feelings and senses give sway to spiritual and hearty thrills, so that even the atheists could utter: “Oh, God! What heights can a human being attain in his everlasting aspirations towards perfection!”

.....

I watched intently Boris Christoff while he wrote something personal and appropriate over his photographs which he handed over to the members of the choir, who were crowding around him. He was so cordial and sincere with everyone! That is why he is and will always remain the great Boris Christoff, the generally acknowledged basso No. 1 of the world, the person whom we so admire and respect!

.....

The greatness of this Bulgarian is hidden behind his fanatic devotion to vocal art, with which he burns and sets everything aflame! His should be a vital example for the young generation of singers who are to continue the vocal traditions of our nation.

Борис Христов е рядко срещащо се съчетание между талант, чувствителност и интелект! Съчетание, което го прави недостижим и същевременно обикновен. Неговата дейност е увенчана с успех и слава, но той е винаги трудолюбив и скромнен...

.....

Всеки ден за мен бе празник — моя сбъдната мечта. Слушах ненаситно живия, звучен и топъл глас, следях всяка мимика, всяко движение на този колос на певческото изкуство и все повече се убеждавах в искреността на суперлативите на музикалната критика. Малко е да се каже, че Борис Христов е велик певец. Той е наистина една епоха в певческото изкуство. Чувствата и мислите, които ме вълнуваха през цялото време на нашата съвместна работа, е невъзможно да бъдат описани. В едно съм сигурна: във всички нас той остави не само възторга, с който бе посрещнат, но и преклонението пред творческия му дар, пред човека, за когото изкуството е било и продължава да бъде смисъл в живота...

.....

Всички погледи и сърца са съсредоточени в солиста, който извайва с простота всяка музикална фраза, създавайки онака красота — естествена и чиста — която е тъй характерна за старата ни църковна музика. Човекът, който с всяка нота, сричка и дума изграждаше образи — чисти, красиви и вдъхновени. Ето, в това е неговата сила и победа. Ние сме обезоръжени от това негово колкото обикновено, толкова и велико изкуство.

.....

За нас всички интерпретирането на църковна музика от Борис Христов беше истински празник. Всички ние изживяхме мигове на щастие от непостижимото му изпълнителско майсторство. Прекланям се пред световно известния певец и син на България.

.....

Boris Christoff is a very rare combination of talent, sensitiveness and intellect! A combination which makes him unattainable and at the same time an ordinary person. In spite of the fact, that his career has been crowned with such a great success and glory, he has remained a hard working and modest person...

.....

For me every day of our mutual contacts was a dream come true! I listened greedily to the melodious and warm voice, I followed every single mimic of his, every single moment and gesture of this colossus of vocal art and the more I listened to him the more I became convinced in the truth of the superlatives of the musical critics the world over. It is not sufficient to say that Boris Christoff is a great singer. He actually is an epoch in the art of singing. The feelings and thoughts which agitated me during our mutual work cannot be described. We were all enraptured by him from the very moment we came in contact with him. Our submission before his talent and personality, for whom art has always been and will continue to be the meaning of his life, was beyond description!

.....

All glances and hearts were concentrated in the direction of the soloist, who chiselled every musical phrase with such simplicity in order to create beauty which was natural, pure and so very characteristic for our old church music. With every note, syllable and word he created images which were vivid, beautiful and inspiring. We were all disarmed by his great art, which is both enormous and so very ordinary.

.....

For all of us Boris Christoff's interpretation of church music was a real feast. We all experienced very happy moments and listened to an unattainable performer's skill. I warmly applaud the well-known singer and son of Bulgaria.

.....
Наред с богатството на огромното му артистично дарование, той разкри и качествата си на изключителен човек и образцов артист. На репетиции и записи идваше пръв и напускаше последен. С ведрото си настроение, с предразполагащата си усмивка и сърдечното си отношение към всеки хорист, той създаваше онази творческа атмосфера, която е необходима за всяко голямо изкуство. Това вдъхнови колектива, който заработи с любов и всеотдайност. Така съвместната ни работа с Борис Христов се превърна за всички във вълнуващ празник. Като артист и като българин аз съм щастлив, че участвах в този празник.

... И НА ДИРИГЕНТА

Силно впечатление ми направи още в началото, че той най-щателно бе анализирил всички песнопения в техните подробности. Обърна внимание най-напред на правилното произношение на църковно-славянския текст. Помоли всички хористи да пеят по-закрито. По време на записите беше неуморим: пееше с пълен глас и повтаряше всичко по няколко пъти, давайки жив пример за изпълнение на придружаващия го хор. Много често показваше на хористите най-чувствителните фрази със своето знаменито „медзавоче“, което грабваше и пленяваше. Неговото любезно и приятелско държане създаде една интимна и творческа атмосфера.

Съвместната ни работа с този певец и артист от най-висша класа беше върховно удоволствие за всички изпълнители. Тези вечери ще останат паметни в съзнанието на всички ни. За мен лично работата с този неповторим интерпретатор, културен музикант и мой скъп приятел, от който всеки трябва да се поучи, ще остави незаличими следи в душата ми. Щастлив съм, че той за първи път на българска земя осъществи с мен тези записи на църковно-славянска музика.

.....
Together with the richness of his talent he also revealed his qualities of an extraordinary personality and an exemplary artist. At the rehearsals and recordings he was the first to arrive and the last to leave the Cathedral. With his cheerful disposition, winning and attractive smile, as well as his hearty relations towards every member of the choir, he composed that creative atmosphere which is absolutely necessary for the realization of every great art. This, naturally, inspired the entire company and the choir sang with devotion and wholeheartedness. Thus our mutual work with Boris Christoff became for all of us an enchanting feast. As a singer and a Bulgarian I am very happy to have been a part of such a great feast!

... AND, THE CHOIR LEADER

I was greatly impressed by the fact that Boris had studied and analyzed every detail of all the chants which we were going to record. He insisted on the correct pronunciation of the church-Slavonic texts, urging all the time the entire choir to sing in a 'veiled' voice. During the recordings he was tireless: he sang in full voice and repeated entire passages time and again, giving thus an example 'in flesh' to the members of the choir. Over and over again he repeated certain of the more 'sensitive' passages with his remarkable mezzo voce, which fascinated the entire choir. His sincere and friendly behaviour created an intimate and artistic atmosphere.

Our mutual work with a singer and artist of such a high class was a supreme pleasure for the entire company. These late afternoons and evenings will remain forever in the memories of all of us. For me personally the work with Boris Christoff – this unique interpreter and singer, cultural musician and a very dear and old friend of mine, from whom we all must learn so many things, will leave ineffaceable traces in my soul. I am very happy that for the first time on Bulgarian soil he realized with me and with the choir which I have the honour to lead these recordings of church-Slavonic music.

ТЕМПО, 18.4.1954 г.

... Борис Христов, както всякога, се представи исполински. Не е лесно да се подбере на музикалната сцена правилното равновесие между класиката на духа и интензивността на акцента, както Христов го направи в ролята на Агамемнон. Трагичността, която е в музиката на тази Ифигения, изглежда, че се излъчваше от неговата фигура, така че повече не можеш да различиш певеца от актьора, музиката от драмата, и това именно е било чувството на Глук. Сцени като тази, която бих нарекъл на угризение, с широк речитатив, на който всяка сричка е тръпка на песента, са предназначени да останат във вековете...

„БУЕНОС АЙРЕС МУСИКАЛ“, 1.VII.1956 г.

ХРИСТОВ В „БОРИС ГОДУНОВ“

Но един „Борис“ като този на Христов — в това отношение няма никакво съмнение — е „Борис“ на цяло едно поколение. Царствен, с величествена осанка, такъв какъвто трябва да бъде един всерусийски владетел в сцената на коронацията, гласът му и неговият акцент в монолога „Душата ми е тъжна“ издават горчивина, която вълнува, искреност, която трогва, дълбочина, която покъртва. В голямата сцена на царските покои, във второто действие, неговата интерпретация съумя да ни накара да забравим всичко заобикалящо, защото толкова поглъщаща е могъщата личност на артиста, когато се вживява в съдбата на своя герой. Ние видяхме пред нас едно страдащо човешко същество, един човек, покрусен душевно от угризения. „Получих върховната власт“ придоби с пестеливите му жестове и на неговите устни болезненото значение на човек, който се сблъсква с бремето на едно необратимо нещастие. Крайно пестелив и трезв в сценичната си игра до този момент /защото неговата концепция става дълбоко театрална поради крайно интимния си характер/, едва намесата на Шуйски успява да засегне най-съкровения му струни и го кара за миг да забрави държането, което подобава на царско достойнство. Тогава той става човекът, който с най-благородните средства на една изпълнена с напрежение и въображение сценична игра, изваяна до най-малки подробности, създава у нас илюзията, че продължава да се бори за своя разклатен умствен свят, разклатен като държавата, която му се изплъзва от ръцете. В този дует, както и в „Сцената с халюцинациите“, която следва, Христов се издига до върховете на своята драматична сила и на своите изразни качества.

Играта на Христов в патетичната сцена на смъртта е само логична последица от всичко, което казахме дотук. В неговото представяне на умиращия цар има строга величавост, възвишено достойнство, внушителност и човешко красноречие. Завесата се спуска и смъртта на Борис Годунов е до известна степен и наша смърт, защото душевната палитра на Христов ни е разкрила най-интимните страни на царя, помагайки ни да проникнем в най-тъмните лабиринти на неговата душа. Освен това, след като чуем неговия *Борис*, можем да перифразираме (с необходимата адаптация) думите на Мусоргски: „Докато композирах Борис, се чувствавах Борис“. А и ние също, благодарение чародейството на един голям артист.

В ролята на Борис Годунов от Мусоргски

‘ТЕМПО’ — 18.IV. 1954

As always before Boris Christoff presented himself in a colossal manner. It is not easy to choose nor to find on the stage the proper balance between the classics of the spirit and the intensity of the accent, such as Christoff was able to achieve in the role of Agamemnon. The tragicalness which is to be felt in the music of that Ifigenia seemed to be emanated from his figure in such a way that one could not distinguish further the singer from the actor, the music from the drama, which actually must have been what Gluck himself felt. Such a scene, which I could call that of remorse, with a wide recitative of which every syllable is a thrill of the song, is destined to live through the ages!

‘BUENOS AIRES MUSICAL’ — 1.VII. 1956

BORIS CHRISTOFF SINGING BORIS GODOUNOV

A ‘Boris’ like that of Christoff’s is without any doubt the ‘Boris’ for an entire generation — regal, with a majestic figure, such as a Tsar of all the Russians should be! Both his voice and his accent in the Coronation Scene monologue ‘My Soul Is Suffering’, emit a kind of bitterness which distresses, a sincerity which moves, a profoundness which touches deeply. In the big scene at the Royal Chambers in the second act his interpretation made us forget everything around, because the strong personality of the singer was so very absorbing while he was enacting the fate of his hero. We had in front of us a suffering human being, a man with a conscious-stricken soul! The aria ‘I Acquired Supreme Power’ was beautifully sung — expressing the great pain of a man whose life was doomed to suffering. Very thrifty and sober in his scenic play until this very moment (as his conception had become deeply theatrical, due to its extremely intimate character), it was Shouisky who succeeded to make him forget for a moment his kingly tenure. Then, all of a sudden, he became a man and an actor, who through an imaginative and clever scenic play created the illusion of his willingness to continue to fight for his weakened mind, shattered like his state, which was slipping out of his hands. In this duet, as well as the impressive Monologue of the Clock, which followed, Christoff raised himself to the peak of his dramatic strength and expressive skill.

Christoff’s play in the pathetic Death Scene was only a logical consequence of everything said heretofore. There was a stern majesty, elated dignity, impressiveness and human eloquence in his presentation of the dying Tsar. After the curtain fell, the death of Boris was to a certain extent our own death, too, because Christoff’s deep spiritual palette revealed to us the most intimate nooks of his soul, which helped us to penetrate into its darkest labyrinths. After having heard *his Boris*, we could paraphrase (with the necessary adaptation), Moussorgsky’s own words: ‘While I was composing Boris Godounov, I felt like Boris myself!’ The same was true for us, thanks to the enchantment and fascination of a great actor and singer.

In the title role of Moussorgsky’s ‘Boris Godounov’

„НЮ ЙОРК ТАЙМЗ“ — 1 октомври 1956 г

МУЗИКА: ХРИСТОВ В РОЛЯТА НА БОРИС ГОДУНОВ

Българин гастролира в операта на Сан Франциско от Хауърд Таубман, Специален кореспондент на „Ню Йорк Таймз“, Сан Франциско, Септември 30.

Трябваше да изминат шест години, за да може Съединените Щати да издадат входна виза на Борис Христов — българския бас. Сега, когато той се явява за първи път в САЩ, в операта на град Сан Франциско в главната роля на Борис Годунов от Мусоргски, ни стана ясно, че не той, а ние сме тези, които сме губещата страна. Г-н Христов е изтъкнат певец и актьор и неговият Борис е, *извън всякакво съмнение, най-добрият от нашето поколение.*

Това е едно изобразяване на Борис Годунов, *което би следвало да предизвика сравнения с това на баснословния русин Феодор Шалапин.* Г-н Христов представлява един вулкан от прочувственост. Когато той е на сцената, операта започва да взима неочаквани размери. Тя се превръща в съществува на живота, но на един много по-широк фон, така както всички трагедии би следвало да стават.

„ТАЙМЗ“ — 13 април 1971 г.

ДВАМА ВЕЛИКИ СТАРИ МЪЖЕ ПРЕДСТАВЕНИ НИ ОТ ХРИСТОВ

Хованщина / Мойсей

Римската опера

Два пъти през последните два месеца Римската опера ни даде представления действително изящни, като и в двата случая присъствието на Борис Христов в състава на тези опери имаше своето голямо значение.

На първо място гласът на Христов беше в превъзходна форма, като всякакви съмнения дали Христов е сполучил да възстанови най-добрата си форма след заболяването си преди година или две, веднага се изпариха. Но това, което беше действително учудващо в това представление беше комбинацията на сила с „безшумност“. Почувствува се веднага, че авторитетът на Досифей, възприето от всички присъстващи в залата, беше базиран, както несъмнено Мусоргски е възнамерявал, когато е писал своята опера, върху една дълбока духовност.

Бруно Бартолетти, постоянният диригент на Римската опера, се справи много добре с партитурата (тази на Римски-Корсаков, а не много по-верната, написана от Шостакович), без обаче да може да даде някаква специална проникателност или автентичност на музиката. В „Мойсей“, от друга страна, неговото превъзходно чувство към темпото даде основата за първи път да се представи лирическата красота на концепцията на Росини. Христов в главната роля беше, разбира се, централната фигура и звезда на сцената. Той не си позволи обаче общоприетата интерпретация — клише на „духовен водач“; по характер неговият Мойсей беше доста различен от образа му на Досифей. Той изобразяваше с играта и песенето си един активен, даже импулсивен стар човек, без нотка от руския мистицизъм в образа му.

Кочубей — „Мазена“ от Чайковски

Kochubey — 'Mazeppa' by Tchaikovsky

NEW YORK TIMES, Monday, October 1, 1956

MUSIC: CHRISTOFF AS BORIS GODOUNOV

Bulgarian Sings With San Francisco Opera

by Howard Taubman, Special to the New York Times, San Francisco, Sept. 30.

It has taken six years for the United States to grant a visa to Boris Christoff, Bulgarian-born basso. Now that he is making his first American appearance with the San Francisco Opera in the title role of Moussorgsky's "Boris Godounov", it is clear that we have been the losers. Mr. Christoff is an outstanding singing actor and his Boris is, *beyond the shadow of doubt, the best of our generation.*

This is a portrayal of Boris Godounov *that must evoke comparisons with that of the fabulous Russian, Feodor Chaliapin.* Mr. Christoff is a volcano of emotion. When he is on stage opera takes on an unexpected dimension. It becomes the stuff of life, but on a larger scale, as great tragedy must be. . .

THE TIMES — Tuesday, April 13, 1971

TWO GRAND OLD MEN BY CHRISTOFF

Khovantschina / Mosè

Rome Opera

Twice in the last couple of months the Rome Opera has given us productions of real distinction, and on both occasions the presence of Boris Christoff in the cast has had a good deal to do with it.

In the first place the voice itself was in a splendid shape; any doubts as to whether Christoff has succeeded in regaining his best form since his illness of a year or two ago, evaporated instantly. But what was really striking in this interpretation was the combination of strength with *s t i l l n e s s*: one felt that Dossifey's authority, acknowledged by everyone else in the opera, was based, as Moussorgsky undoubtedly intended, on a profound spirituality.

Bruno Bartoletti, the permanent conductor of the Rome Opera, gave a perfectly adequate account of the score (the Rimsky-Korsakov version, not the more faithful Shostakovich one) but without bringing any special incisiveness or authenticity to it. In Mosè, on the other hand, his excellent judgement of tempi provided the basis for a performance that for once really did justice to the lyrical beauty of Rossini's conception. Christoff, in the title role, was of course, again the central star of the occasion, but he had not permitted himself any falling back on a generalized cliché interpretation of "the spiritual leader"; in character his Mosè was quite different from his Dossifey — this was an active, even impulsive old man, with no trace of Russian mysticism about him.

Галички — „Княз Игор“ от Бородин
Galitsky — "Prince Igor" by Borodin

ХРИСТОВ И МУСОРГСКИ

... Задълбоченото познаване песните на Мусоргски — един музикален живот, който се потапя в чувствителността на душата на поета, го дължим на Борис Христов. Той беше, който събуди тайните на едно благородно страдание, поверени на още мълчаливите мистерии на писаните знаци, долови онова, което от сричката, първичния звук на словото без патос се бе преобразило, променяйки форма и колорит, в сферата на музикалния тон.

Да чуете Борис Христов в Песните на Мусоргски, това ще рече да останете привлечени от изненадващото настъпване на ценни усещания, които непрекъснато се изменят и подновяват и възраздат сами в себе си от очарованието на едно представление на интимни чувства...

„ДЕЙЛИ ТЕЛЕГРАФ“ — 18.X.1973 г.

ХРИСТОВ В „СИМОНЕ БОКАНЕГРА“

... И Борис Христов, един превъзходен „Фиеско“ — една такава силна и могъща сценична личност (даже и когато само присъствува на сцената, без да пее) тъй че да промени някак си неуловимо равновесието на характера, а може би и само една скрита политическа сила. Неговият тежък, дълбок и дълбоко опечален глас издава едно благородно въздействие, когато оплаква умиращата си дъщеря в Пролога. Всяка сричка и всяка нотка от гласа му подсказва, че е имало и голяма нежност, останала в неговата памет. Съществуваша и други превъзходни, благородни моменти и на други места в операта: гордост и омраза има в гласа му, когато той отправя Паоло, огромна сила и резонанс в последната сцена, с пълен и топъл тон за съжаленията му по Доджа.

„ДЕЙЛИ ЕКСПРЕС“, петък, 1 ноември 1974 г.

ХРИСТОВ ПОВТАРЯ СВОЯ ГОЛЯМ ТРИУМФ

Борис Годунов: Кралската опера

Борис Христов, един от най-големите басы в света, отпразнува свой специален юбилей с връщането си към едно от най-големите музикални произведения на Русия, което беше представено снощи в Ковънт гардън.

Точно преди 25 години роденият в България певец пъ за първи път на същата тази сцена главната роля от „Борис Годунов“. Същият, тогава почти неизвестен певец, започна оттук своя възход към световна слава. Тогава още, благодарение на неговото изпълнение и забележителни качества спомогна същата тази опера да „хване корени“ на английската сцена, отваряйки ушите на едно ново поколение по отношение на руската музикална драма.

И този път г-н Христов имаше същото превъзходство на сцената както винаги досега в ролята на Царят, който далеч не е бил честен при завземането на своя трон и който в края накраищата е победен благодарение на своята собствена вина.

В някои места в „кошмарната“ сцена играта му беше, може би, малко екстравагантна, но неговото пеене беше превъзходно — и както винаги досега — той спомагаше и на останалите певци от огромната сцена да дадат най-много от което са способни.

Фиеско — „Симоне Боканегра“ от Верди

CHRISTOFF AND MOUSSORGSKY

... It is to Boris Christoff that we owe our profound knowledge of Moussorgsky's songs and the sensitiveness which springs up from the music and the poet's soul. It was also he who revealed to us the secrets of a fecund suffering, and it is again thanks to him that we were able to feel what had been transformed, from the syllables to the primary sounds of speech — without pathos nor any alteration of form and colour — into musical tones, which tell us everything.

When Boris Christoff sings Moussorgsky's songs one is seized with a surprising approach of continuously altering feelings, which are regenerated all by themselves through the enchantment of intimate perceptions...

DAILY TELEGRAPH — 18.X.1973

SIMON BOCCANEGRA

... Then there is Boris Christoff, a superlative “Fiesco”, so potent a stage personality (even when standing there silent) as to alter subtly the balance of character, perhaps of implied political force. His heavy, deep, grief-laden voice makes a noble effect as he mourns his dying daughter in the Prologue, where every consonant as well as every note tells; once there was a sudden, moving softening of tone at a tender memory. There were, fine, noble things elsewhere too: pride and contempt in his voice as the rejection of Paolo, great firmness and resonance in the last scene, with full and warm tone for his pity of the Doge.

DAILY EXPRESS, Friday November 1, 1974

CHRISTOFF REPEATS HIS GREAT TRIUMPH

Boris Godounov: Royal Opera

Boris Christoff, one of the greatest of bass singers, is celebrating a special jubilee of his own with the return of this musical pageant of Russian history at Covent Garden.

It is just 25 years since the Bulgarian-born star first sang the title role here as an almost unknown singer, and thereby began his climb to fame. And it was his performance and his personality at that time which helped the opera to take root on the English stage, and opened the ears of a new generation to Russian musical drama.

This time round, Mr. Christoff commands the stage as forcefully as ever as the Tsar who has been less than honest in gaining the throne, and who is destroyed by his own guilt.

Here and there in his “nightmare” scene his acting becomes over-extravagant perhaps, but his singing is magnificent and — as always — he brings out the best in the rest of a large cast.

Fiesco — ‘Simon Boccanegra’ by Verdi

„АБС“, сряда, 22 април 1976 г., Мадрид

ХІІІ ОПЕРЕН ФЕСТИВАЛ — АПОТЕОЗ НА „ДОН КАРЛОС“ СЪС СЕНЗАЦИОНЕН СЪСТАВ

Състав на „знаменитости“. Гласове от най-високо, изключително качество. Гласът на Борис Христов, в ролята на Филип II, побеждава опасностите, които крие възрастта, благодарение на извънредно голямо майсторство. Богатството на нюансите — от най-сурова строгост до нежността на любовната жалба; баснословното възпяване на героя — в действия, жестове, облекло, начините да налага присъствието си, да действа, да говори и дори да посреща овалите, които бяха единодушно подети и продължиха няколко минути.

„ФРЕДЕРИКСБОРГ АМСТ АВИС“, август 24, 1976 г.

... В отпразнуването на рождения ден взе участие и Борис Христов — Царят на басите — който в чест на случая изпълни една „лека“ програма, която започна с „Ла Листа“ от Лепорелло, ария от „Дон Жуан“ и арията на Осмин — „Който си е намерил любима“, и двете от Моцарт. Тук следва да използвам думата „никога“, защото никога досега не съм чувал някой да изпълни тези арии толкова музикално. Както може да се предположи, никой не е толкова внимателен в избора на средствата за характеризацията както самия Христов. Но той прави една много приятна разлика между сцена и концертен подиум.

По-нататък чуваме многоизвестната „Ария на клеветата“ от „Севилският бръснар“ на Росини, а така също и монолога на Филип от „Дон Карлос“. Първата ария беше монументална, докато втората — много чувствена. След това той разтвори „големия си куфар“ с руски песни, започващ с концертната ария на Римски-Корсаков „Пророкът“ и „Гопак“ от Мусоргски. Тази последна песен беше пълна с живот и хумор. Христов я повтори след като получи многократни „бис“.

Борис Христов притежава всичко. Човек не може да има представа за неговите възможности. Гласът му продължава да е красив във всичките си нюанси и при всички положения, пиано или форте, в дълбочините или в най-високите си тонове. Той използва гласа си с една чувственост и интелигентност, което никога досега в нашия век не сме чули от някой друг бас.

Филип II — „Дон Карлос“ от Верди
Philip II — 'Don Carlos' by Verdi

'A.B.C.' – Madrid, 22.IV.1976

**THE 13th OPERA FESTIVAL – APOTHEOSIS OF 'DON CARLOS'
WITH A SENSATIONAL STAFF**

A staff composed of 'celebrities'! Voices of the highest possible vocal qualities. Boris Christoff's voice in the role of King Philip II overrides all the dangers which are hidden behind age, thanks to an exceptionally great artistic skill. The opulence of nuances – from the harshest possible austerity to the delicacy of the amorous plea; the prodigious reincarnations of the hero – in actions, gestures, attire, the ways of imposing his presence; to act, to speak and even to acknowledge the ovations, which were spontaneously taken up by the audience to continue for several minutes without interruption!

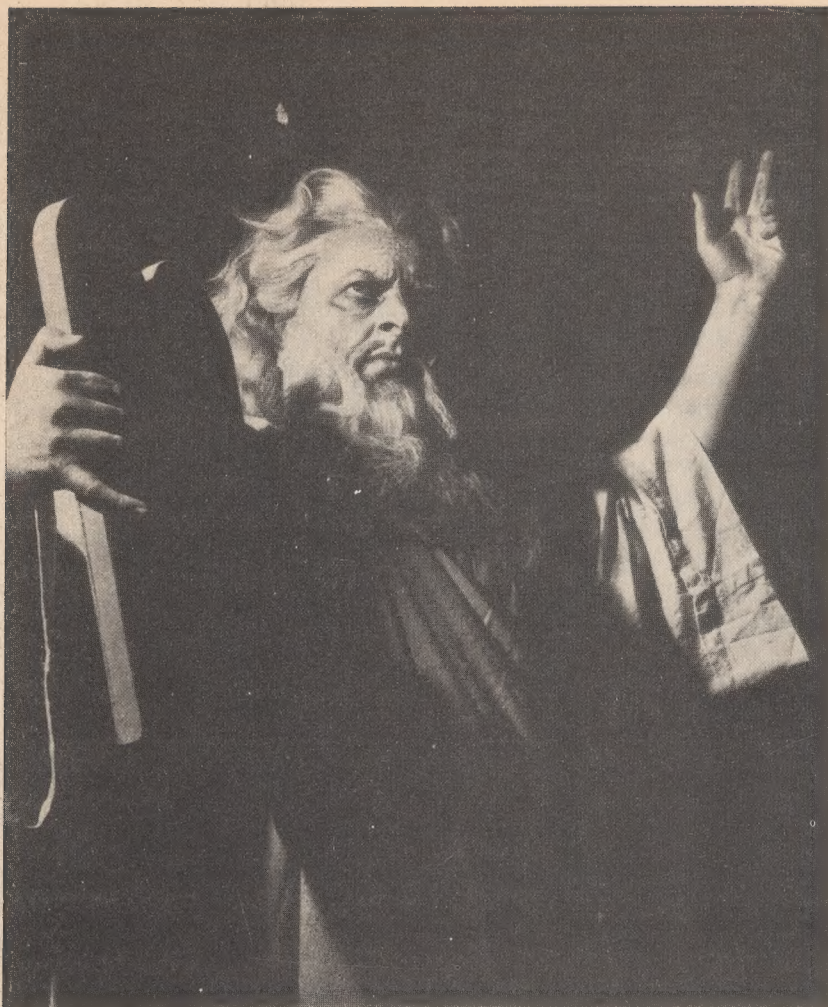
FREDERIKSBORG AMTS AVIS, 24th August 1976

... Further the birthday was celebrated with Boris Christoff – the king among basses – who in honour of the occasion executed a "light" program starting with Leporello's "La Lista" from "Don Giovanni" and Osmin's aria "Wer ein Liebchen hat gefunden", both by Mozart. I must use the word "never". Because I have never heard these arias executed so musically. Presumably nobody is so careful about the means of characterization as Christoff. But he makes a pleasant distinction between stage and concert hall.

Further we heard Rossini's famous "La Calumnia" from "Il Barbiere" and King Philip's monologue from Verdi's "Don Carlos". The first monumental, the second moving. Then he opened for his "Russian" locks with Rimsky-Korsakov's concert aria "The Prophet" and Moussorgsky's "Gopak", the latter full of liveliness and humour – and repeated after the many calls

Boris Christoff was everything. One not even has an idea of the limits of his ability. The voice keeps its beauty in all ranges and in all situations, piano or forte, in the depth or in the pitch. And it is used with a sensitivity and intelligence never heard from another bass in our age.

*Досифей – „Хованицина“ от Мусоргски
Dossifey – 'Khovantschina' by Moussorgsky*

'MUZSIKA', July 1973 — Budapest

BORIS CHRISTOFF'S DOSSIFEY

The part of Dossifey in Moussorgsky's 'Khovantschina' is not a very big role, but it is so very important in the opera because of its great dramatic significance. When this saintly man appears, all violence and even the hatred which the boyars manifest towards one another are subdued by his human purity.

Boris Christoff was a Dossifey whom one could trust and obey. The great singer and actor reincarnated the patriarch of the Orthodox faith with the Biblical nobility of the Old Testament prophets. His manner of singing and his conduct, besides his great compassion, emanated such a convincingness that one could easily believe that the dissidents were listening to him as though his voice was a Divine revelation. They were ready to follow him wherever he were to lead them. The others, however, respected him, in spite of the fact that, as far as they were concerned, his ideas were retrogressive.

His Prayer at the end of the first act was sung with an unforgettable magnificence. He led his listeners through moving moments which are to be experienced very rarely.

The aria in the last act reached the highest possible peak of his interpretation.

His singing technique is perfectly mastered: his 'forte' is very strong and brilliant, his 'piano' is magical and soft!

Boris Christoff is an unattainable colossus on the operatic stage: this we were able to establish when we saw him for the first time in the role of Dossifey.

„Моїсей“ от Россини
'Moses' by Rossini

Мефистофел — „Фауст“ от Бойто
Mephistopheles — 'Faust' by Boito

МУЗИКА, юли 1973 г., Будапеща

ДОСИФЕЙ: БОРИС ХРИСТОВ

Ролята на Досифей в количествено отношение не е голяма в „Хованщина“ на Мусоргски, но нейната тежест, драматичното ѝ значение я правят толкова по-голяма. Когато този свят човек се появи, яростта и омразата между хората се успокояват. Също и боярите, оспорващи си властта, се прекланят, подчинявайки се на човешката чистота на Досифей.

Борис Христов беше един такъв Досифей, комуто можеше да се вярва всичко това. Големият артист превъплъти отца на православните с библейско благородство на пророците от Стария завет. От неговото пеене, от неговото поведение — покрай цялото му милосърдие — се излъчваше такава убедителност, че можеше да се повярва, че разколниците слушат гласа му, като че е едно божествено откровение, и са готови да го следват, където и да би ги повел, другите обаче го почитат, въпреки че той представлява една назадничавя идея.

Неговата молитва в края на първото действие беше незабравимо великолепна. Той даде на публиката вълнуващи моменти, каквито тя може рядко да преживява.

Арията в последното действие достигна най-високия връх на неговата интерпретация.

Да, неговата техника е перфектно сигурна, неговото „форте“ е много мощно и блестящо, неговото „пиано“ е магично и меко — тези са също така най-подчертаните моменти от неговото изпълнение.

Борис Христов е един недостижимо голям колос на операта: това можахме да констатираме, когато за първи път го видяхме в ролята на Досифей.

БОРИС ХРИСТОВ

Живият извор, от който се ражда призванието на Борис Христов към музиката и песента, е целият негов род. Дядо му е бил прославен певец на Македония. „Когато Христо псалтът пееше, славните замлъкваха, за да го слушат“ — дума още народната легенда. Запява от детските години, та пее до смъртта си и бащата на бъдещия прославен оперен артист, гимназиалният учител Кирил Христов — майстор-изпълнител на църковни и народни български песни. Той завещава на родината си повече от 400 старинни народни песни, като предава мелодиите и текстовете им на Българската академия на науките. В дома на Борис звучи и топлият глас на единствения му любим, по-възрастен брат Николай: юрист, човек с голяма душа и култура и с пламенна любов към певческото изкуство.

Борис е солист на гимназиалния хор, но вслушвайки се в майчиното желание, вместо в Консерваторията, постъпва в Юридическия факултет. Следването в Университета завършва, умът му се рови в законите, но душата му пее. Постъпва в хор „Гусла“ и скоро става солист. Все по-често се колебае между юридическата професия и певческото си дарование. Решителна роля изиграва авторитетното мнение на диригента на хор „Гусла“ — проф. Асен Димитров, подкрепяно безрезервно от братя на Борис. И така — през 1942 г. той заминава за Италия да учи пеене.

Слушат го някои от легендарните вече италиански оперни артисти: Де Лука, Пертиле, Джили. Прославеният певец и педагог Рикардо Страчари се заема с обучението му. Работата над податливия глас дава най-положителни резултати. Но... войната е пред вратите на италианската столица и Борис Христов се завръща в София при драматични обстоятелства. След кратък престой, на 1 ноември 1943 г., той заминава отново, този път за Залцбург, където учи Моцартов и Вагнеров репертоар.

Войната е свършила. Борис Христов е отново в Италия, където продължава заниманията с маестро Страчари. След тригодишен упорит труд дебютира със Симфоничния оркестър на Римската академия „Санта Чечилия“, изпълнявайки прощането на Вотан из операта „Валкюрия“ на Вагнер. Успехът му е решаващ и предизвиква оперния му дебют като Колин от „Бохеми“ на Пучини. Публиката го акламира и го заставя да изпее три пъти арията „О, стара дреха моя, сбогом“. Следва веднага Пимен от „Борис Годунов“ на Мусоргски в Римската опера.

Всяко ново участие разнася все повече името му не само из Италия, но и по цяла Европа. За солата му в „Реквием“ от Брамс го аплодира спечелената завинаги възискателна миланска публика. „Театро алла Скала“ му дава „карт бланш“ да пее ролите, които пожелае. Там среща Исая Добровен, който по-късно ще изиграе огромна роля в неговото музикално развитие.

След дебютите в „Ковчегът на Ной“ и „Театро алла Скала“ с „Борис Годунов“ и в „Маджо фиорентино“ с Филип II от „Дон Карлос“ на Верди, пред него се откриват пътища, водещи из целия свят и той започва да превъплъщава тези свои любими герои по елитните оперни сцени с паметен успех.

Оперният му репертоар нараства с шеметна бързина, а концертната му дейност печели все по-ценни признания. Майсторството му разпъфтява с всяка измината година. Неговото сътрудничество е търсено от колосите на диригентското изкуство. Пристъпва и към най-трудните песенни рецитали със съпровод на пиано: „Там аз съм единствен господар и отговорник: страх, трепет, но истинско удоволствие“.

Световната преса го преценява красноречиво: „На сцената Борис Христов е без съперник“ /„Дейли Експрес“/. „Сценичното изпълнение на Борис Христов достига в пълния смисъл на думата върховете на драматизма“ /И. Нестев, „Съветска музика“/.

BORIS CHRISTOFF

His whole family was the vital source, from which Boris Christoff's vocation for music and singing was drawn. His grand-father was a well-known Orthodox Church singer in Macedonia. During his lifetime a popular saying ran: "When Hristo the lay-clerk sang, even the nightingales were silent, so they could listen to him singing"! The father of the future renowned singer, the high school teacher Kiril Christoff, began to sing while still a very young child and sang until the end of his days. He was a great master in singing church music and Bulgarian folk-songs. After his death he bequeathed to the nation over 400 old Bulgarian folk-songs, the texts and melodies of which he offered to the Bulgarian Academy of Sciences. The resonant voice of his elder brother Nikolay — a lawyer by profession and a man of great culture, also echoed in the Christoff house.

Boris was a soloist of the high school choir, but taking the advice of his mother, instead of continuing his studies at the Conservatory, he enrolled at the Department of Law. He graduated from the university, but while his mind was hard at work, studying the laws, his soul was always singing. He became a member of the amateur Gousla Choir, soon to become its soloist. Now, more and more, he began to hesitate as to which profession to choose definitely — his juridical career, or his vocal talent. A decisive role in this matter was played by the choir conductor of Gousla, Professor Asen Dimitrov, who was also strongly backed by Boris' elder brother. Thus in 1942 the young man went to Italy to study singing.

Some of the Italian opera singers, already legendary by then, heard him sing — de Luca, Pertilè, Gigli, etc. The renowned singer and teacher Riccardo Strachari agreed to train the young Bulgarian. His work on the susceptible voice of Boris Christoff soon began to yield very good results. But... the ravages of war were at the threshold of the Italian capital. Christoff returned to Bulgaria under very dramatic circumstances. After a short sojourn in Sofia, on November 1, 1943, he left for Salzburg, where he studied Mozart and Wagner répertoires.

When the war came to an end Boris Christoff went back to Italy where he continued to study under Maestro Strachari. After three years of assiduous work he made his début with the Symphony Orchestra of the Santa Cecilia Academy of Music in Rome. His first role was Wotan's parting scene from Wagner's Die Walküre. His success was overwhelming and paved the way for his opera début in the role of Colline in La Bohème. The public applauded him warmly and gave him three curtain calls in succession encoring his aria to his beloved coat! His next role was that of Pimen in Moussorgsky's Boris Godounov.

With every new appearance his fame throughout Italy increased. His solo parts in Brahms' Requiem were warmly applauded by the Italian public. Teatro alla Scala gave him carte blanche to sing any role he chose! At the Scala he met Isaye Dobroven, who was to play a decisive role in his musical development later on.

After his consecutive débuts at Covent Garden and La Scala in Boris Godounov and at the Maggio Musicale Fiorentino as Philip II, the doors of all the other great operas all over the world were open to him and he began to incarnate these well-loved roles on their stages with an ever growing success.

His operatic repertoire began to increase rapidly, while his concert activities won very great recognitions. His skill grew with every new year. The greatest conductors asked him to work with them. He then proceeded to master some of the most difficult vocal recitals to the accompaniment of the piano. He has observed: "There I am the only master and shoulder the entire responsibility: fear, excitement and real pleasure."

The opinion of the press all over the world is most eloquent in its evaluations: "Boris Christoff has no rivals on the stage" (The Daily Express); "Boris Christoff's acting reaches the heights of dramatism in the fullest sense of the word" (I. Nestiev — Sovietska Muzika); "As an interpreter Boris Christoff is unparalleled" (Clarendon — Le Figaro); "An

„Интерпретаторът Борис Христов е несравним“ /Кларендон — „Льо Фигаро“/. „Изключителен артист, художник-певец с гениално прозрение и задълбочен в певческото си изкуство до най-крайния предел в търсене, изработване и предаване на най-малките подробности в музикалната интерпретация“ /проф. Асен Димитров/.

Творецът Борис Христов е еманация на човека. В най-широкия смисъл на думата всяка негова стъпка става биография, в която се отразява темперамента, характера, възжеленията, мирогледа и етиката му на създател. Бистро като изворна вода, откровено като признание, мъдро и всеотдаено е неговото изкуство. Той живее с героите си. И това не е повърхностен живот, формално присъствие. По-скоро е едно безкрайно и непрестанно задълбочаващо се проникване в личността, в нейния характер, в нейната съдба, в сложния конгломерат от противоречиви човешки качества и недостатъци. Той обича не само герои с положителни черти. Художникът-хуманист осъзнава човешките черти и на отрицателния герой, разкрива ги пред зрителя и заедно с отрицанието търси и оправдание, снизхождение, предупреждение към всеки, който би повторил същите грешки. Прегрешението е много често плод на фатални заблуждения, на непреценени постъпки, на отрицателни влияния на дадено общество, но понякога е стихийна реакция срещу подтисничеството на личността. Неговият Борис Годунов е не толкова палач, колкото жертва на своята принципна решимост: да прибегне до всички средства за обединението на Русия, за сломяването на разколниците-боляри, за да я издигне силна и несломима срещу външните врагове. Като цар е далновиден, твърд, силен, умен; като човек — етичен, безкрайно нежен и чувствителен. Затова не успява да приглуши стенанията на опръсканата си с кръв съвест. Затова не съумява да запази душевното си равновесие сред сложните и коварни политически борби. Като подкосен той пада от царския си трон — победен като държавник; но се издига победител, като човек, който търси и намира в смъртта единственото средство за изкупление на страшния си грях — убийството на малкия царевич.

По същия аналитичен път Борис Христов пристъпва към интерпретацията на своя Крал Филип II, който в много детайли превъзхожда по суровост, мрачност, затвореност, по съчетанието на жестокост и деликатност другите превъплъщения на тази личност, създадени от бележити предшественици и съвременници на артиста. Той разкрива психологическо-социално-историческите причини за душевното падение на всемогъщия монарх. Чувствителен и прозорлив човек, неговият Филип усеща фалшивостта на обкръжаващите го, зад чието привидно уважение и преклонение се крие само страх от държавния глава. Лицемерието на хората го прави самотен, недоверчив. Усамотението го подтиска, мъчи и озлобява до отчаяние. Безпокоят го народът със своите бунтове и инквизицията с непреклонните си сурови изисквания. А той, силният и умният, се чувства слаб, неуверен. Затова компенсира комплекса на усамотеността си и най-интимната човешка неудовлетвореност с правата си на самодържец и с неразумно жестока деспотичност. Филип II също пада под ударите на един психологически срив: потъпкани са неговите човешки чувства, отнети са му завинаги първият спечелен приятел, съпругата, синът... Неговата държавническа мощ и самочувствие на властелин са публично уязвени.

На въпроса „кой е предпочитаният от него оперен композитор“, Борис Христов отговаря: „От славяните — Мусоргски, от западноевропейците — Верди! И двамата ми „подариха“ по един от техните най-избрани герои.“

Борис Христов представлява неповторимо досега явление в синтеза на италианската певческа школа със славянската чувствителност, проникнала в певческите му средства. От италианското белканто той се обогатява с една бляскава, изнесена звучност; със спонтанната лекота на звукообразуването, с широката кантиленна

exceptional actor and artist — a singer of great insight and thorough in his vocal art, to the utmost limits in searching, working out and expressing the musical interpretation to the smallest possible details” (Professor Asen Dimitrov).

Boris Christoff's creative spirit is an emanation of the man Boris Christoff. In the broadest sense of the word, every single step of his becomes a biographical note, which reflects his temperament, character, aspirations, the outlook on life and the ethics of a creator. His art is as clear as spring water, as candid as a confession, as wise as it is all-embracing. He lives through his heroes. This is by no means a superficial life, nor is it a formal presence. It is rather an unbounded, incessant and ever more thorough embodiment in the personality of a given person, its character and fate in the complicated conglomeration of contradictory qualities and deficiencies. He does not like to interpret only positive characters. The artist and humanist is also aware of the human traits of his negative characters, reveals them to his audiences, and while blaming them, he also tries to find a justification, indulgence and a warning to all those who might repeat these same faults. Transgression is very often a consequence of fatal misapprehensions, of hasty actions, of the negative influences of a given society, but it is sometimes a spontaneous reaction against oppression of a personality. His Boris Godounov is much less a tyrant, than a person who has fallen prey to his steadfast decision to resort to all possible means for the unification of Russia, to break the resistance of his dissident boyars, so that Russia may again become strong and invincible in the face of its external enemies. Boris is portrayed as a far-seeing, ruthless, strong and clever Tsar and as an ethical human being, loving, tender and sensitive. That is why he does not succeed in stifling the qualms of his blood-stained conscience. That is why he is unable to preserve his psychic and mental balance amid the complex and perfidious political struggles. He falls from his throne as if he had been cut down, beaten as a statesman; but he rises as a conqueror, as a man who seeks in death expiation of his terrible sin — the murder of the young Tsarevich!

In the same analytical way Boris Christoff approaches his interpretation of Philip II. In many ways he surpasses in severity, gloominess, reticence, in a combination of cruelty and tact all the other reincarnations of King Philip II, created by many of his eminent predecessors and contemporaries. Christoff reveals the psychological, social and historical motives responsible for the spiritual downfall of this all-powerful monarch. A sensitive and far-seeing man, his Philip feels the falseness of all those who surround him; behind their seemingly sincere respect and admiration there is nothing but fear and hatred of their king, their master. Their hypocrisies make him feel lonely and mistrustful. His loneliness depresses him, it torments and embitters him and makes him fall into despair. He is harassed by his subjects with their constant revolts and by the Inquisition with its inexorable and harsh requirement. He, the strong and wise king, often feels weak and uncertain. That is why he compensates his complex of loneliness and lack of human satisfaction with his powers as an absolute ruler, with his unreasonably cruel despotism. Philip II also succumbs to the blows of a psychological frustration. His human feelings have been violated, he has forever lost his dearest friend, his wife, his son. . . His power as a statesman and an absolute ruler has been publicly imperilled.

When asked: “Who is your favourite composer?”, Boris Christoff answered: “Of the Slav authors — Moussorgsky, and Verdi of the West-European! Both of them have made me a present of one of their most finest characters!”

Boris Christoff is a phenomenon, unparalleled so far — a synthesis between the Italian Vocal School and the sensitiveness of a Slav. Italian belcanto enriched his voice with the brilliant, exquisitely brought out sonority, the spontaneous ease of tone-formation, the broad line of a cantilena, the ability to place effective accents and his skill in directing his voice in a ‘covered’ position from his lowest to his highest possible tones, and last, but not least, the skill of keeping his voice-production level in volume, timbre and beauty along his entire vocal range. But as a Slav by

линия, със способността за ефектни акценти, с умението да води гласа си на „закрита“ позиция от най-ниските, до най-високите му тонове, с майсторството да поддържа изравняването на вокалната емисия по обем, цвят, красота, по целия си певчески диапазон. Но като славянин по рождение и дух, у него артистът-певец и сценичният актьор вървят паралелно. Той е художник-психолог и търси най-деликатните душевни багри за жизнеубедителното осъществяване на своя герой, облъхва с човеколюбива топлина преживяванията на действащото лице. Там е скрита същността на неотразимото му интерпретаторско въздействие не само от оперния, но и от концертния подиум. За да извае психологическата правдивост, за да разкрие и едва доловимите оттенъци на чувствата и мислите, за да достигне до най-съвършените подробности на художествената форма, той жертвува умишлено в необходимите моменти най-ефектните похвати: светлостта, яркостта и италианския блясък на звукообразуването. Резултатите са неоспорими — в голямата сцена на Годунов от V картина на „Борис Годунов“, в обширния монолог на Филип II от „Дон Карлос“, в арията на Фиеско от „Симоне Боканегра“. Борис Христов, благодарение на отличното си звукообразуване и на една трудно обяснима интуиция, успява да съхрани и при най-вдълбочените и тихи нюанси на своя глас „далечното носене“ на словото в най-проникновената психологическа интимност на неговите окраски.

Той пристъпва задълбочено и с индивидуален подход към всеки различен оперен герой, търси да разкрие в него авторската автентичност, да усети естетическите измерения на образа, да разбере и предаде импулсите, тласнали композитора към създаването на творбата, за да бъде винаги искрен и правдив художник-ваятел. Ето защо превъплъщенията на всичките му оперни герои се отличават със славянска артистична вгълбеност, с психологически разнobaгрена певческа палитра. Като артист-сърцевед той е преди всичко реалист, но заедно с това е и поет-романтик. Това душевно устройство го предпазва от риска да шаблонизира интерпретациите на своите роли, да ги опрости до един единствен тип, да стигне до битовизъм, до натурализъм, до опростителство.

Борис Христов е безпределно вискателен към себе си и своите сътрудници в изкуството. Пословична и несломима е творческата му безкомпромисност. Още при първото си появяване в „Ковънт гардън“ той я проявява в пълната ѝ сила. Режисурата е неточна, декорацията е чужда на вярната руска обстановка и атмосфера. Заявява на режисьора: „Ултиматум не давам, но при това положение моето съдействие е изключено. Позволете ми поне с малки промени да създам това, което липсва.“ След последвалата бурна сцена директорът на театъра остава убеден в правотата на естетико-артистичните принципи на Борис Христов.

Триумфално преминава появяването му през декември 1956 г. на сцената в Сан Франциско. Американската публика и пресата са възхитени и ентусиазирани: „Дългоочакваният дебют на великия бас Борис Христов се посрещна със залп от овации и ставане на крака...“ „Това бе събднато съновидение за любителите на оперната музика...“ „Христов е най-необикновеният певец...“ „Христов е великолепен, магнетичен актьор, една от най-царствените и налагащи се фигури, които сме виждали и чували досега...“ „Не сме слушали интерпретация на Борис Годунов, която да може да се сравнява с неговата по сила на чувството...“

Борис Христов изпитва силно влечение към всички изкуства: „Изкуствата са свързани помежду си, вървят заедно и се допълват в техния непрестанен ход към усъвършенстване...“ Наравно с музиката той цени живописата и скулптурата, поезията и прозата, историята и научните изследвания. Неговият римски дом е украсен с картините на именити художници, но истинската му гордост е огромната му библиотека. Книги от бележити автори от всички епохи и на всички европейски езици, от които той владее отлично шест и пее на всеки от тях. Особено го вълнуват библиографските

birth and in spirit, the artist-singer and the scenic actor in him go hand in hand. He is an artist and a psychologist and is always in search of the most delicate mental hues, in order to depict his characters vitally and convincingly. He breathes human love and warmth into the activities of his characters. There lies the hidden essence of his irresistible impact as an interpreter not only on the operatic, but also on the concert stage. When necessary he is willing to sacrifice his most effective methods in order to achieve psychological truth, to reveal even the minutest shades of feeling and thought and to arrive at the most perfect details of an artistic form: the brightness, vividness and the Italian brilliance of sound-production. The results of this are indisputable: in the great 5th scene of Boris Godounov; in King Philip's long monologue in Don Carlos; in Fiesco's aria in Simon Boccanegra, etc. Thanks to his excellent voice-production and to an intuition, which is difficult to explain, Boris Christoff succeeds in preserving, even in the deepest and softest nuances of his voice, the 'distant bearing' of speech in the most pathetic and psychological intimacy of its timbre.

He approaches every different character with depth, individuality, trying to reveal in him the authenticity of the composer, to feel the aesthetic dimensions of the image, to understand and interpret the impulses which have urged the composer to write the opera, so that he can always be a sincere and truthful artist. That is why the reincarnations of his opera characters are distinguished for their Slav artistic depth and a psychologically varied vocal palette. As an actor and interpreter of the human heart and nature, he is first and foremost a realist, but he is at the same time a romantic poet. This mental make-up of the singer has always protected him from the risk of giving trite interpretations of his roles, of simplifying them to a single type, of reducing them to a everyday status and naturalism.

Boris Christoff is infinitely demanding towards himself and his collaborators. His creative inflexibility is proverbial and indomitable. At his first appearance on the stage of Covent Garden he showed his uncompromising attitude to the fullest possible degree. The producing was inexact, the setting had nothing in common with the authentic Russian setting and atmosphere. He declared to the producer: "I am not trying to give you an ultimatum, but under these conditions my collaboration is to be ruled out. Do please, allow me, with minor changes to create what is missing." After a stormy scene, the manager of the theatre was convinced of the rightness of Boris Christoff's aesthetic and artistic principles.

His première at the San Francisco Opera in December 1956 was triumphant. The American public and the critics were enchanted, enthusiastic. "The long awaited début of the great Boris Christoff was met with a burst of applause and standing ovations. . . ." "That was a realized dream for the lovers of opera music! . . ." "Christoff is the most extraordinary and remarkable singer, ever. . ." "Boris Christoff was magnificent, a magnetic actor, one of the most regal and forceful figures we have seen and heard so far. . ." "For over a quarter of a century we have not heard an interpretation of Boris Godounov comparable to that of this singer's strength of feeling! . . ."

Boris Christoff has always had a strong leaning for all the arts: "All the arts are linked to one another, they go hand in hand and they supplement one another in their ceaseless aspiration towards perfection. . ." Painting, sculpture, prose and poetry, history and scientific research Boris Christoff places on the same footing as music. His Roman home is decorated with paintings by renowned artists, but his real pride is his library. It is composed of books by remarkable writers of all ages and in practically all European languages, six of which he has mastered perfectly, and sings in all of them. He is particularly impressed by bibliographic rarities — sources of wordly wisdom. Books dedicated to Bulgaria by Bulgarian and foreign authors have a place of honour in his library. He is particularly proud of a volume: The History of the Bulgarian Kingdoms, published in Italy in 1601 A.D.

The greatest historical merit for the revival of the Russian operatic and vocal art in the Western world belongs to him. After World War II,

рядкости — извори на древна мъдрост. На видно място в библиотеката му стоят съчиненията на наши писатели и трудове на чужденци, отнасящи се до България. Особено цени една „История на българските царства“, напечатана в Италия през 1601 г.

Най-огромната историческа заслуга за възраждането на руското оперно и песенно изкуство в западния свят принадлежи на него. Редица големи оперни центрове започнаха да поставят след войната с неговите участия и гастроли не само „Борис Годунов“, но и „Хованщина“, „Сорочински панаир“, „Иван Сусанин“, „Псковитянката“, „Княз Игор“, „Мазепа“ и др. В концертните зали на големите европейски центрове той пее все по-често руски художествени песни, романи, балади...

Най-крупното дело на Борис Христов е заслугата му към руската музикална култура: записът на всички песни на Мусоргски, Балакирев, Ц. Кюи, Бородин, Р. Корсаков, отделните плочи с избрани песни на Глинка, Чайковски, Рахманинов... Първо по рода си дело в целия свят! Съкровище не само на творческия, но и на интерпретаторския дух! Не случайно той написва лично предговора към големия червен албум с четири плочи, съдържащ осемдесет и трите песни на Мусоргски: „Безпределната ми любов към гения на Модест Мусоргски ме накара да прегърна певческото изкуство, променяйки изцяло моя живот... Посветих дълги години на проблема за тълкуването на музиката на Мусоргски. Постарах се да проникна в музикалните му идеи и в атмосферата на неговия живот, за да мога да разбера неговото изкуство.“ И по-късно прибавя: „Ако съм успял в това мое начинание, мога спокойно да призная, че една от големите мечти в моето изкуство е осъществена!“

Изтъкнати музиковеди пишат с възхищение за неговата интерпретация на песните на Мусоргски. Прочутият френски музиколог Марк Пеншерл възкликва: „Най-големият паметник на

because of his participation in them, a number of large opera centres began to stage not only Boris Godounov, but also Khovantschina and Sorochinski Fair, Ivan Sousanin, The Woman of Pskov, Prince Igor, Mazeppa, and many other world-famous operas. In the concert halls of the large European centres he sang Russian songs, romances, ballads, more and more often.

His recordings of all of Moussorgsky's songs, those by Balakirev, C. Cuy, Borodin, Rimsky-Korsakov, as well as individual gramophone recordings with selected songs by Glinka, Tchaikovsky and Rachmaninov, are the greatest service which Boris Christoff has rendered to Russian musical culture. This great achievement was the first of its kind in the world of music. A real treasure, not only of creative art but also of interpretation. It was not by chance that Boris Christoff himself wrote the preface to the large red album of four records, containing eighty-three songs by Moussorgsky. In it Boris Christoff has stated: "My boundless devotion to the genius of Modest Moussorgsky made me adopt the vocal art which altered my life completely. I dedicated many years of my life to the problem of interpreting Moussorgsky's music. I tried to penetrate his musical ideas and the atmosphere of his life in order to understand his art." A little further on he adds: "If I have succeeded in this undertaking, I can calmly admit that one of the greatest dreams of my life has been realized!"

Eminent musical critics have written with admiration about his interpretation of Moussorgsky's songs. The well-known French musicologist Marc Pencherl wrote: "Moussorgsky's greatest monument, erected to this day, is the work by Boris Christoff by interpreting all the songs composed by this original Russian genius." While Theodore Celli added: "Boris Christoff's voice possesses that melancholy tinge, which we feel to be an irreplaceable gift of the Slavs. A voice mystically pathetic, full of flashes of revolt and in spite of that, capable of yielding to resignation. A tragic

Мусоргски, издигнат до днес, е дело на Борис Христов, с изпълнението на всички песни на този самобитен руски гений.“ А Теодор Чели прибавя: „Гласът на Борис Христов има онзи меланхоличен оттенък, който ние чувстваме като незаменима дарба на славяните. Глас мистично-патетичен, пълен с изблици на бунт и въпреки това способен да се огъне до примирение. Трагичен глас, даже когато изпълнява иронични фрази...”

Творческият път на Борис Христов е очертаван непрестанно от възторга на световното признание. През м. ноември 1974 г. Лондонският оперен театър „Ковънт гардън“ отпразнува на своята сцена с една серия от представления на „Борис Годунов“ 25-годишното си сътрудничество с именития българин. Подобни празници са голяма рядкост в историята на световните оперни театри! Тържества от най-различен род са обогатявали неговата слава, но най-ценният подарък за него е била огромната и непрестанна любов, която публиката от цял свят му изказва. И на признанието на своя народ — званието „Народен артист на НР България“.

Не случайно Борис Христов вече е назован „славянски интерпретатор“, „сърцеведът на руската опера и песен“, „великият българин“. И не случайно той казва: „Чрез моето изкуство винаги съм желал да бъда полезен на Отечеството, а чрез него — на славянския род и на цялото човечество. В този мой стремеж пред мен е вървяло и ще върви до край името на България!“

Константин Карапетров

voice, even when he sings ironical phrases...”

Boris Christoff has been awarded different distinctions and honours. In November 1974 Covent Garden celebrated the 25th annual collaboration with the eminent Bulgarian singer by a series of performances of Boris Godounov on its stage. Similar celebrations are a great rarity in the history of world operatic theatres! Celebrations of all kinds have followed the eminent singer's creative life, but for him the most valuable of all has always been the acceptance and continuous love and admiration on the part of large audiences all over the world. And finally the acknowledgement of his own people — the honorary title — People's Artist of Bulgaria!

It is not by chance or coincidence that Boris Christoff has been named and acknowledged as: “A Slav-interpreter”; “The greatest interpreter of Russian opera music and songs”; “The great Bulgarian singer”. And it is not by mere chance either that he himself has declared: “Through the media of my art I have always wanted to be useful to my country and through it — to Slavdom and to the entire human race. In all these aspirations the name of Bulgaria has always marched ahead of me and will continue to do so until the end!”

Konstantin Karapetrov

Записът е направен в храм-паметник „Александър Невски“ — София, октомври, 1976 г., с подвижно студио „Балкanton“

Тонрежисьор: Васил Стефанов
Тонинженер: Михаил Божерянов
Тоноператор: Никола Мирчев

Редактор: Стефан Рибаров
Преводач: Румен Константинов
Художник: Дялко Дянков

Техн. редактор и коректор: Лилия Чолакова

Recorded in "Alexander Nevski" Memorial Cathedral — — Sofia, October 1976, with mobile studio "Balkanton"

Sound Direction: Vasil Stefanov
Sound Engineer: Mihail Bozheryanov
Assistant: Nikola Mirchev

Editor: Stefan Ribarov
Translator: Roumen Konstantinov
Cover Design: Dyanko Dyankov

Technical Editor and Proof-reader: Liliya Cholakova